

JOSEP M. BRUCART i ÀNGEL J. GALLEGRO

L'ESTUDI FORMAL DE LA SUBORDINACIÓ I L'ESTATUS DE LES SUBORDINADES ADVERBIALS*

1. INTRODUCCIÓ

Un dels capítols més controvertits i complexos de la tradició gramatical correspon a l'anomenada *subordinació adverbial*, una etiqueta que s'ha fet servir per agrupar un conjunt de construccions amb diferències formals i interpretatives gens trivials, típicament vinculades als dominis de l'oració composta. La majoria dels manuals i gramàtiques recullen l'existència d'aquest tipus de construccions assignant-los un espai dins els capítols dedicats a la subordinació, però sense que hi hagi gaire unitat de criteri (v. VILLALBA, 2002, on es recull la discussió sobre els criteris que s'han fet servir per classificar les oracions subordinades). L'objectiu d'aquest article és oferir un revisió crítica del rètol «subordinació adverbial», tot considerant les construccions que tradicionalment s'han encabint en aquest grup. Portarem a terme aquesta exploració des d'una perspectiva formal, perquè pensem que ens permetrà de donar compte d'una sèrie de regularitats sintàctiques (e.g. alternança de nexes subordinants, selecció de mode verbal, nivell d'incidència de l'oració subordinada) que enfocaments més semasiològics o funcionalistes no reflecteixen.

Abans de continuar és important tenir presents els factors que han dificultat l'estudi de la subordinació adverbial —si més no, per comprendre les complicacions que planteja i els canvis de criteri que ha suscitat. Un de particularment rellevant és la pròpia definició del

* Aquest treball s'ha beneficiat de les subvencions dels projectes del Ministerio de Educación y Ciencia-FEDER (HUM2006-13295-C02-02) i la Generalitat de Catalunya (2005SGR-00753). Agraïm els valuosos comentaris i suggeriments de Gemma Rigau a un primer esborrany d'aquest treball.

concepte d'oració. Com s'ha discutit a la bibliografia (v. HERNANZ, 2002 i referències que s'hi citen), la delimitació d'una unitat bàsica per a l'anàlisi sintàctica per part de la tradició ha provocat, des que la *Grammaire générale et raisonnée* de Port-Royal (1660) marqués un punt d'inflexió en l'enfocament dels estudis gramaticals (fins aleshores clarament orientats a la morfologia), un munt de discussions que no sempre han fet contribucions substantives al debat, més enllà d'incrementar el nombre d'etiquetes que conviuen amb la d'oració (e.g. *proposició, clàusula, frase, enunciat, fragment*).¹

Una altra qüestió rellevant és la relació entre la subordinació adverbial i la gramàtica del discurs, dos dominis la propietat comuna dels quals és el fet d'anar més enllà dels límits de l'oració simple. La mena d'interrogants que planteja aquesta relació es posa de manifest davant casos com (1):

- (1) Faig tard. Me'n vaig.

Com s'ha d'analitzar aquest tipus de seqüència? Se n'ha d'encarregar la gramàtica de l'oració o la gramàtica del discurs? Si l'anàlisi d'aquest tipus d'expressions correspon a la gramàtica del discurs, no tenim gaire a dir-hi: hi ha dues oracions juxtaposades que estableixen dependències interoracionals. Tot canvia si la responsabilitat d'analitzar la seqüència de (1) s'inclou dins els límits de la gramàtica de l'oració, una opció que podria defensar-se arguint que es relaciona interpretativament amb les variants de (2):

- (2) a. Com que faig tard, me'n vaig.
 b. Me'n vaig perquè faig tard.
 c. Me'n vaig per no fer tard.

Volem emfasitzar el parallelisme entre (1) i els enunciats de (2), perquè serveix per il·lustrar un aspecte que afecta no només la subor-

1. Molt probablement, com s'assenyala a Hernanz (2002), aquesta és una conseqüència directa de l'interès de la tradició gramatical occidental per l'estudi de la paraula (o, més concretament, els tipus de paraules), entitat que representa el binomi aristotèlic de so i significat de manera directa —l'oració, pel contrari, és una realitat molt més abstracta i dinàmica, refractària a un tractament tan precís i sistemàtic.

dinació adverbial, sinó la teoria gramatical en general: la relació entre forma i significat. En general, rètols semàntics com «condicional», «causal», «consecutiva», «concessiva» o «comparativa» acostumen a vincular-se a determinades marques formals: les anomenades *partícules* (v. PAVÓN LUCERO, 2003); de vegades, però, la interpretació n'és independent, com pot veure's en el cas de (1). Una manera d'interpretar fets com aquests passa per assumir que etiquetes com «condicional», «final», «causal» (i d'altres) poden tenir més d'una manifestació formal, una hipòtesi que, necessàriament, diferencia els aspectes formals dels interpretatius. Aquest era, molt probablement, el principal problema de les classificacions tradicionals, les quals, en atorgar pes als criteris de tipus de nocional, donaven lloc a teories poc restrictives i, conseqüentment, a classificacions inestables.

A les primeres línies del seu preàmbul al capítol de les subordinades adverbials (circumstancials, segons aquesta gramàtica), l'*Esbozo* de la RAE (1973: §3.21.1.) fa notar al lector que «tienen que aparecer con frecuencia zonas intermedias de delimitación dudosa entre unos y otros grupos». Però, com assenyala Bosque (2001: 9),

- (3) Cuando decimos de algún concepto (sea lingüístico o no) que «está a caballo entre dos disciplinas» o que sus propiedades se sitúan «a medio camino» entre las que corresponden a otros conceptos bien caracterizados, raramente estamos haciendo un análisis ajustado de la noción que nos proponemos desentrañar. En la mayor parte de estos casos, la inestabilidad que atribuimos al concepto analizado no representa tanto una propiedad que lo caracterice objetivamente (y lo sitúe por tanto en su lugar preciso entre las nociones teóricas que definen el sistema lingüístico) como nuestras propias limitaciones para entenderlo teóricamente.

Efectivament, les dificultats que associem a molts fenòmens lingüístics provenen de la nostra incapacitat per comprendre'ls o de trobar les eines que els puguin caracteritzar de la manera més adient. En el cas que ens ocupa, volem defensar la idea que l'adopció d'un enfocament centrat en els aspectes formals de les construccions que ens interessin permet de superar alguns dels problemes que ha plantejat l'estudi de la subordinació adverbial. Per tal de portar a terme aquesta tasca, la pri-

mera part del treball ofereix un repàs de les perspectives des de les quals s'ha estudiat l'oració, mentre que la segona part del treball conté una proposta d'anàlisi dels diferents tipus d'oració subordinada adverbial.

2. LA SUBORDINACIÓ: CRITERIS I PROBLEMES

En aquesta primera secció considerem alguns dels aspectes preliminars per tal de dur a terme una anàlisi de les estructures tradicionalment tractades com a part de la subordinació adverbial. Principalment, ens centrarem en la delimitació del que denominem subordinació, les seves possibles manifestacions (i.e. graus d'incidència diferents), les dependències que estableixen els elements subordinant i subordinat, i els mecanismes formals que es fan servir per subordinar una oració.

2.1. La definició de les subordinades: linearitat enfront de jerarquia

L'etiqueta *subordinació adverbial* és una noció híbrida, formada per la conjunció de dos termes que s'empren des de perspectives no coincidents. D'una banda, el concepte de «subordinació» té una base essencialment estructural o formal: oració incrustada a dins d'un altre constituent matriu, el nucli del qual és extern a la subordinada. Així, a una oració com *Va anunciar que vindria*, la subordinada d'objecte directe *que vindria* forma part del sintagma verbal de l'oració principal, de manera idèntica a com ho fa el sintagma nominal *la seva vinguda* en l'oració *Va anunciar la seva vinguda*. El verb *anunciar*, nucli del sintagma verbal, és l'element extern que selecciona la subordinada. La subordinació és un dels procediments recursius de les llengües naturals, ja que es pot aplicar de manera múltiple en una mateixa oració, com succeeix a (4a), on els dos arguments del verb principal són oracions subordinades. El caràcter recursiu de la subordinació es palesa igualment en la possibilitat de tenir subordinades dins de subordinades, com a (4b) —on OP i OS indiquen oració principal i subordinada, respectivament, i l'element en cursiva és la unitat de l'oració matriu que selecciona la subordinada—:

- (4) a. [_{OP} [_{OS1} Que vingúes tard] *va fer* [_{OS2} que no marxéssim a temps]]
 b. [_{OP} *Va dir* [_{OS1} que s'estimava més [_{OS2} que no vinguessis]]]

És freqüent suposar que l'existència d'una oració subordinada implica necessàriament la presència d'una oració matriu principal que la contingui i que el seu verb és l'element que funciona com a element seleccionador.² No obstant això, aquesta situació no sempre succeeix, ja que és perfectament possible trobar subordinades que funcionen com a complements o adjunts d'un element no verbal. El cas més clar i freqüent és el de les relatives, que són gairebé sempre complements d'un element nominal: *la por que tenia*. Però el mateix pot dir-se de les completives (també anomenades subordinades substantives), que poden funcionar com a complement d'un nom (*el desig que vinguessis*), d'un adjectiu (*cansat que sempre protestis*), d'un adverbí (*després que va marxar*) o d'una preposició (*des que vas venir*). En tots aquests casos, la relació entre la subordinada i l'oració principal no es realitza a partir del verb d'aquesta, sinó que és de segon ordre, de manera que la subordinada funciona primàriament com a complement d'un altre element de la principal.³ Com veurem més endavant, algunes de les oracions que tradicionalment s'han considerat subordinades adverbials es poden analitzar més apropiadament com a comple-

2. El terme *subordinada* és relacional: un element subordinat implica necessàriament un element «subordinador». En general, la tradició gramatical solia definir l'oració subordinada a partir de l'oració principal, que implícitament es considera com l'element subordinador. Aquesta tendència arriba fins als textos contemporanis. Així, Badia (1995: 333) assenyalava com a primer criteri per distingir la subordinació de la coordinació el fet que «l'oració subordinada és un dels elements de l'oració composta total». L'afirmació és correcta sempre que no s'interpreti «element» com a «constituent immediat». Sens dubte, el motiu d'aquesta anàlisi reduccionista de la subordinació com a relació directa entre oracions va ser la manca d'una teoria estructural dels constituents de l'oració en la tradició gramatical anterior al distribucionalisme americà (v. HOCKETT, 1958), que va ser el primer corrent que va incorporar a l'anàlisi la noció de sintagma o frase, unitat sintàctica intermèdia entre l'oració i la paraula. Aquesta teoria seria desenvolupada posteriorment pel generativisme, sobretot a partir de l'anomenada *Teoria de la X-barra* (v. HAEGEMAN, 1993).

3. De fet, la relació entre principal i subordinada és mediata fins i tot quan l'element subordinant és el verb de la primera, ja que el vincle entre ambdues oracions es duu a terme a través de la pertinença de la subordinada al sintagma verbal de la principal.

tives subordinades a un element matriu no oracional o com relatives subordinades a un antecedent (pro)nominal el·líptic en comptes de suposar que són elements adjunts del predicat de l'oració matriu. Així doncs, ens trobem davant una asimetria important: la subordinada ha de ser necessàriament una oració, però l'element matriu no cal que ho sigui. La tradició gramatical no desconeixia aquest fet, però la tendència va ser a limitar-lo als casos en què l'element matriu no oracional era un nom o un adjectiu. Com que tant la preposició com l'adverbi es concebien com a unitats de rang secundari, merament relacionals i sense capacitat per encapçalar un constituent més complex, la tradició gramatical tendeix a evitar atorgar-los l'estatut de nuclis capaços de seleccionar una oració subordinada com a complement.

Des del punt de vista estructural, la subordinada forma part de la projecció encapçalada per l'element matriu, tant si aquest és de naturalesa verbal com si no. Així, en una oració com *Els diaris diuen que demà farà calor*, el sintagma verbal predicat (*diuen que demà farà calor*) inclou la subordinada completiva, que fa la funció de complement directe del verb de la principal. Aquesta idea d'inclusió de la subordinada apareix clarament esbossada en la *Grammaire Générale et Raisonnée* de Port-Royal (v. ARNAULT i LANCELOT, 1660), el primer text de la tradició occidental on es planteja de manera nítida la naturalesa de les oracions subordinades. No obstant això, aquesta concepció bidimensional i jeràrquica de la subordinació serà substituïda freqüentment en les obres posteriors —especialment en les de caire pedagògic— per una altra d'unidimensional, més simple, segons la qual la relació entre principal i subordinada és estrictament lineal. La diferència entre aquestes dues concepcions es pot apreciar en el contrast que presenten les representacions de (5):

- (5) a. *Concepció estructural jeràrquica* → [_{OP} Els periòdics diuen
[_{OS} que demà farà calor]]
b. *Concepció lineal* → [[_{OP} Els periòdics diuen] [_{OS} que demà farà calor]]

Noteu que tant (5a) com (5b) coincideixen a l'hora d'establir els límits de la subordinada, però discrepen pel que fa a la caracterització dels de la principal. De fet, només en (5b) es pot parlar d'una frontera

entre principal i subordinada, ja que a (5a) el final d'ambdues oracions coincideix. És obvi que la concepció lineal no reflecteix de manera adequada la integritat de l'oració principal perquè en segrega el complement directe, un dels seus elements constitutius. Per tant, l'opció correcta és l'anàlisi jeràrquica, que incorpora la subordinada a la principal (5a).⁴ La situació que acabem de descriure s'aplica nítidament a tots els casos en què l'oració subordinada és un argument o un complement especificatiu de l'element que rep la seva incidència. Però en el cas de les subordinades adverbials, que funcionen com a adjunts de la matriu, i en el de les relatives explicatives, que tenen funció incidental en relació a l'antecedent, la situació resulta menys nítida del que hem vist fins ara. D'una banda, en aquests casos no hi ha pròpiament selecció per part d'un element de la matriu. D'altra, el contrast que es palesa a (6) entre la concepció jeràrquica i la lineal deixa de donar resultats nítids, perquè, essent la subordinada un constituent adjunt, la matriu apareix com a oració completa quan li segreguem aquella:

- (6) a. La cunyada, *que no en sabia res*, va reaccionar amb sorpresa.
 b. La cunyada va reaccionar amb sorpresa *perquè no en sabia res*.

4. Una mostra de la pervivència de la concepció lineal en la relació entre subordinada i principal es pot trobar en la prova que Badia (1995: 333) atribueix a la gramàtica tradicional per distingir la coordinació de la subordinació: «1) Si les oracions tenen sentit per elles mateixes, de manera que, pronunciades l'una sense l'altra, totes dues podrien funcionar com a oracions simples independents, es tracta de coordinades; 2) en canvi, si de les dues oracions n'hi ha una que manca de sentit per ella mateixa, de manera que no podria tenir existència independent, i només s'entén en la mesura que forma part de l'altra oració, es tracta de subordinades». És evident que només és possible pronunciar la principal sense la subordinada si es parteix d'una concepció lineal com la representada a (5b). Però, si es fa així, no només la subordinada resta sense sentit per si mateixa, sinó també la principal (en els casos en què la primera és un argument de la segona). Un altre aspecte problemàtic d'aquesta prova és que parteix del supòsit que el nexa de la coordinació no pertany ni a la principal ni a la subordinada i, per tant, se'n pot prescindir a l'hora de «pronunciar una oració sense l'altra». Ara bé: si es permet la mateixa manipulació en una subordinada adverbial (és a dir, extirpar-ne el nexa subordinant), llavors el resultat de la prova no seria capaç de discriminar les dues classes esmentades, ja que la independència potencial dels membres de la coordinació adversativa *És llest, però no treballa prou* és idèntica, un cop eliminat el connector subordinant, a la de la subordinada concessiva *No treballa prou, malgrat que és llest*. Per tant, la prova incorre en circularitat, ja que requereix una classificació prèvia dels nexes en coordinants i subordinants.

Per aquest motiu, no falten propostes a la bibliografia de tractar les relatives explicatives dintre de la gramàtica dels incisos i els elements parentètics i d'assignar l'estudi de la subordinació adverbial a la gramàtica del discurs. En aquests darrer cas, que és el que ens interessa, la idea consistiria a suposar que les subordinades adverbials entren en una relació directa amb la principal, de manera que la noció d'incrustació, característica de l'enfocament jeràrquic, no seria crucial en aquesta mena de subordinades.⁵ No obstant això, creiem que aquesta opció té desavantatges i que també per a la subordinació adverbial la millor anàlisi és la que parteix de criteris jeràrquics d'estructura. En primer lloc, per motius teòrics: sempre que es pugui, és preferible tractar les relacions de subordinació utilitzant els mateixos procediments estructurals que caracteritzen la resta de las relacions sintàctiques. Però també hi ha arguments empírics. Un d'ells té a veure amb el fet que, com s'indica a Villalba (2002: 2251-2), el conjunt de relacions que pot expressar la subordinació adverbial es pot representar —almenys en alguns casos— a través de sintagmes no oracionals.⁶ Per tant, qualsevol proposta de tractar de manera diferenciada les subordinades adverbials implicaria una anàlisi idèntica per als complements circumstancials corresponents. Una característica important dels adjunts circumstancials és que poden modificar nivells diferents de l'oració. Això passa, per exemple, amb els adverbis de manera, que en la seva funció més característica són modificadors del predicat, però que també poden funcionar com a adverbis de modalitat, modificant tota l'oració a la qual s'adjunten:

5. Aquesta proposta adopta, segons els autors, formes diverses i no sempre inclou tot el ventall d'oracions que tradicionalment s'ha associat a la subordinació adverbial. Així, és freqüent deixar de banda les locatives, temporals i modals, que es continuen considerant subordinades, mentre que les condicionals, concessives, causals i finals formarien una subclasse a part. D'altra banda, és habitual que els defensors d'aquest enfocament proposin caracteritzar la relació interoracional que es dona en aquests casos amb una etiqueta diferent, a mig camí entre la coordinació i la subordinació —com assenyalava Villalba (2002: 2259)—, de manera que el vincle entre les dues oracions derivaria de les propietats selectives del nexa corresponent. Tornarem sobre aquesta qüestió al § 3.3.

6. Fins i tot en els casos de les subordinades adverbials impròpies (o no circumstancials). En els exemples següents, extrets de Villalba (2002: 2252), el valor concessiu i condicional s'expressa mitjançant un adjunt no oracional: *El vaig reconèixer tot i la foscor, Trenquen el vidre en cas d'incendi.*

- (7) a. Ho va fer *irresponsablement*. (modificador del predicat)
 b. *Irresponsablement*, ho va fer. (modificador de l'oració)

La interpretació de les dues oracions de (7) és força diferent. A la primera es diu que la manera en què va actuar el subjecte va ser irresponsable. No es critica, per tant, que l'individu hagi fet l'acció, sinó la manera de dur-la a terme. En canvi, la segona considera irresponsable el mer fet d'haver actuat. Sembla obvi que la diferència de contingut no es deriva del fet que l'adverbi *irresponsablement* sigui polisèmic: el seu significat lèxic («de manera no responsable») forma part de la interpretació de les dues frases. Per tant, la diferència ha de ser sintàctica i ha de tenir a veure amb la posició que assoleix l'adverbi en cadascuna de les oracions i amb les diferències prosòdiques que hi ha entre una i l'altra, que es palesen ortogràficament en la coma que aïlla l'adverbi de modalitat a (7b). Una manera de reflectir adequadament el contrast és suposar que la diferència té a veure amb el nivell de modificació de l'adverbi en cada cas: el sintagma verbal a (7a) i tota l'oració a (7b). Per tant, la diferència s'expressa a través de mitjans estructurals: el nivell d'incidència de l'adverbi és més alt en el segon cas que en el primer. En les subordinades adverbials, també trobem casos en què la jerarquia estructural sembla rellevant per explicar determinats fenòmens. Un exemple d'això el proporciona la interacció entre la subordinació causal i la negació. Les oracions de (8) tenen una interpretació ben diferent. Mentre que (8a) nega que el subjecte fes alguna cosa i en dóna el motiu, a (8b) l'acció s'ha dut a terme i el que es nega és que això hagi estat pel motiu que expressa la subordinada causal:

- (8) a. No ho va fer perquè estava nerviosa.
 b. No ho va fer perquè estigués nerviosa.

El canvi de mode verbal de la subordinada està relacionat amb diferències d'interpretació, però l'element que indueix realment el fenomen és la negació, ja que les causals amb subjuntiu només poden aparèixer quan l'oració és negativa (**Ho va fer perquè estigués nerviosa*). Per tant, a (8b) el subjuntiu apareix perquè la negació influeix

sobre la subordinada.⁷ Una manera planera d'explicar aquest fenomen consisteix a vincular-ne les diferències al fet que l'estructura jeràrquica de la subordinada causal en cadascuna d'aquestes oracions és distinta. A (8a) la subordinada incideix sobre el predicat, inclosa la negació. Pel contrari, la posició de la subordinada a (8b) és més baixa, de manera que la seva incidència no inclou l'operador de polaritat negativa:⁸

- (9) a. [[No ho va fer] [perquè estava nerviosa]] CAUSA > NEG > PRED
 b. [No [ho va fer [perquè estigués nerviosa]]] NEG > CAUSA > PRED

El diagrama de (9a) reflecteix adequadament la manca d'influència de la negació sobre la subordinada, que realitza el seu verb en indicatiu. La lectura que s'obté és que l'oració expressa la causa per la qual no s'ha dut a terme l'acció. A (9b), en canvi, la negació incideix sobre tot el predicat, inclosa la subordinada, la qual cosa explica l'aparició del subjuntiu. La interpretació que se'n deriva és que es nega la causa que s'addueix com a justificació de l'acció realitzada. Per tant, una anàlisi de la subordinada que tingui en compte la seva posició jeràrquica en l'oració permet recollir l'alternança del mode verbal a aquestes oracions i les seves diferències interpretatives. Que les subordinades adverbials poden ocupar nivells diferents de dependència en l'estructura de l'oració es posa també de manifest en alternances com la que es representa a (10):

- (10) a. Les aules són buides perquè avui és festa.
 b. Avui és festa, perquè les aules són buides.

Les dues oracions de (10) contenen una subordinada causal, però la relació que aquesta manté amb l'oració matriu és molt diferent. A (10a) la subordinada expressa la causa de l'estat descrit pel predicat principal. Però la funció de la subordinada de (10b) no pot ser la ma-

7. La influència de la negació sobre el mode de la subordinada és un fenomen freqüent en la subordinació completiva, com mostra el contrast entre *Crec que vindrà demà* i *No crec que vingui demà*.

8. El signe > s'ha d'interpretar com a «jeràrquicament superior en l'estructura».

teixa, perquè no té sentit dir que el fet que les aules siguin buides provoca que avui sigui festa. El que succeeix és que a (10b) la subordinada no expressa la causa de l'estat de coses descrit pel predicat principal, sinó el motiu pel qual el parlant assevera aquest estat de coses. Dit d'una altra manera: la causal indica en aquest cas la font d'evidència utilitzada per emetre el judici expressat per la predicació principal. L'única diferència formal existent entre (10a) i (10b) és l'existència d'una inflexió entonacional a (10b), que es tradueix ortogràficament per mitjà d'una coma. Això és indicatiu un altre cop que el nivell de dependència de la subordinada és diferent: mentre que a (10a) l'element modificat és el predicat, a (10b) la modificació s'exerceix sobre l'enunciació sencera i no pas sobre l'enunciat, de manera que (10b) equival a *Et dic que avui és festa perquè les aules són buides*, on la causal modifica el verb enunciatiu que resta implícit a (10b).⁹ Les subordinades de l'enunciació, doncs, són adjunts que estan relacionats amb l'acte de parla i no pas amb el contingut proposicional del predicat de l'oració principal. La conclusió que s'obté dels casos que hem presentat és clara: les subordinades adverbials poden modificar diferents nivells de l'oració i, per tant, la seva dependència jeràrquica varia en funció del constituent que modifiquen.¹⁰ Per tant, no sembla que en el domini de les subordinades adverbials es pugui prescindir de la noció d'estructura jeràrquica. De fet, la característica més rellevant de les anomenades adverbials impròpies o no circumstancials és que presenten sempre un nivell de dependència que està per sobre del predicat i que inclou tot l'estat de coses expressat per la oració matriu.

9. Com que en aquesta darrera oració apareix explícitament el verb que representa el tipus d'acte de parla, la causal pot interpretar-se com a modificador de l'enunciat. La coma, per tant, no és necessària en aquest cas. Gutiérrez Ordóñez (1997; 2000; 2002) analitza aquest contrast des de la perspectiva del funcionalisme estructuralista.

10. Vegeu Rigau (2002) per a una presentació general de les diferents classes de modificadors adverbials en català. També és recomanable, per la seva exhaustivitat, la descripció que per a l'anglès fan Huddleston i Pullum (2002: 663-784). Cinque (1999) estudia els diferents nivells de modificació que pot desenvolupar l'adverbi.

2.2. Definicions holístiques i analítiques de la subordinació

Un cop estudiada la rellevància de la noció de jerarquia estructural a l'hora d'afrontar l'anàlisi de la subordinació adverbial, en la resta d'apartats d'aquesta secció estudiarem quins han estat els criteris utilitzats per classificar les subordinades i quins elements són necessaris per donar compte de la seva varietat. En el seu repàs detallat de la història de la sintaxi des del segle XIX, Graffi (2001) estudia els criteris emprats per definir l'oració i els classifica en dues grans variants: les definicions que anomena *holístiques*, basades en el contingut global de l'oració, i les *analítiques*, que donen prioritat a l'estructura interna dels seus constituents. Salvant les distàncies, el mateix es podria aplicar al concepte d'oració subordinada. Segons el criteri holístic, la subordinada es defineix a partir del contingut que transmet i de la funció gramatical que desenvolupa respecte de l'element matriu. Des del punt de vista analític, es dóna prioritat als factors interns que la configuren: els elements que funcionen com a subordinants o la forma que adopta el verb, principalment. No es tracta de dos criteris incompatibles, de manera que molt sovint es troben entrelaçats. Així, per exemple, quan es parla d'una «subordinada substantiva d'infinitiu», l'adjectiu alludeix a la funció externa desenvolupada per la subordinada i el complement preposicional a la forma del verb, una propietat interna. No obstant això, és important assenyalar que els dos criteris no sempre són coincidents, de manera que una etiqueta com «subordinada substantiva» inclou oracions amb verbs finits i no finits (*Creu {tenir raó/que té raó}*), mentre que la designació «oració subordinada d'infinitiu» incorpora subordinades substantives (*cal anar-hi*), adjectives (*un objectiu pel qual lluitar*) i adverbials (*en sortir d'aquella ciutat*).

Dels dos criteris que acabem d'esmentar, sens dubte ha estat l'holístic el que més profusament s'ha emprat a l'hora d'establir les subclasses de subordinades. D'aquí que quasi totes les classificacions coincideixin a organitzar-les en tres subclasses: les substantives, les adjectives i les adverbials. El criteri per establir aquesta classificació es basa en una analogia funcional mitjançant la qual es dóna a la subordinada el nom de la classe de paraula que es caracteritza per representar la mateixa funció dins l'oració simple. Així, una subordinada subs-

tantiva desenvolupa una funció i presenta una distribució equivalent a la d'un substantiu complement d'un nucli verbal, nominal o adjectival, segons mostren respectivament els contrastos següents:¹¹

- (11) a. Va veure {l'arribada del tren/ que el tren arribava}
 b. El desig {de la victòria sobre l'enemic/ de vèncer l'enemic}
 c. Disposat {a la renúncia dels seus drets/ a renunciar als seus drets}

De manera equivalent, una relativa té habitualment com a funció la complementació d'un nom, com succeeix amb els adjectius qualificatius i relacionals: *un metge {excel·lent/ que fa meravelles}*; *un vaixell {italià/ que va ser construït a Itàlia}*. Finalment, la funció d'adjunt que desenvolupa habitualment l'adverbi ha dut a anomenar adverbials les subordinades que tenen la mateixa funció a l'oració: *Ho va fer {tard/ quan va poder}*; *Ho va fer {bé/ com li havíem demanat}*; *Ho va fer {voluntàriament/ perquè va voler}*. Tot i la seva difusió, aquest sistema de denominació de les oracions subordinades no està exempt de seriosos problemes. De fet, el paralelisme que s'estableix no sempre funciona satisfactòriament, sobretot en el cas de la subordinació adjectiva i en el de l'adverbial. Així, els adjectius fan freqüentment de complements predicatius i atributs, funcions que no són gens habituals en les subordinades relatives. D'altra banda, els adjectius no poden ser modificadors explicatius d'una oració, a diferència del que succeeix amb les relatives explicatives que tenen antecedent oracional (*Almenys dorm, que ja és molt*). En general, els adjectius només funcionen esporàdicament com a elements explicatius, cosa que fa problemàtic etiquetar com adjectives les subordinades relatives explicatives, que tenen una funció més propera a la de les aposicions.¹² Pel que

11. Ja hem dit abans que aquesta anàlisi es pot estendre als complements de preposició i d'adverbi, una possibilitat que va ser negligida per la gramàtica tradicional. Al § 3.1. desenvoluparem aquesta opció d'anàlisi.

12. D'aquí que les relatives explicatives s'anomenin també *apositives*, sobretot en la tradició anglosaxona. La correspondència imperfecta entre els adjectius i les subordinades relatives explica que sigui més freqüent etiquetar aquesta classe de subordinades a partir de la mena d'elements que apareixen encapçalant aquestes construccions: els pronoms i adverbis relatius.

fa a les adverbials, la correspondència també és parcial, perquè, a més a més de modificar el verb, l'adverbi desenvolupa la mateixa funció respecte dels adjectius (*molt maco*) i d'altres adverbis (*força ràpidament*), funcions que no estan a l'abast de les subordinades corresponents. Un altre problema el plantegen les comparatives, ja que —malgrat ser considerades habitualment dintre de les adverbials— poden estar formades indistintament sobre constituents substantius (*Llegeix tantes novel·les com la Maria*), adjectivals (*És més alta que la Maria*) i adverbials (*Cal reaccionar més ràpidament que abans*), la qual cosa converteix en arbitrària la seva adscripció tradicional.

La dificultat de l'encaix d'aquestes denominacions a l'hora de descriure els tipus de subordinades prové del fet que substantiu, adjectiu i adverbi són conceptes categorials, que designen classes de paraules. No obstant això, és obvi que les raons que han dut a aplicar aquestes etiquetes a la subordinació són funcionals, no pas categorials: el paralelisme es basa en la suposada identitat existent entre la funció de la subordinada i la que prototípicament desenvolupa cadascuna de les categories indicades.¹³ El resultat és que uns gramàtics interpreten un terme com «subordinada substantiva» en clau categorial i d'altres, en canvi, atorguen a aquesta denominació un caire funcional. Un exemple paradigmàtic d'això el constitueixen les oracions de relatiu amb antecedent nul. En una oració com *Qui badi perdrà el tren*, el subjecte és *qui badi*. Es tracta inequívocament d'una subordinada de relatiu, perquè l'element que la introdueix és el pronom relatiu *qui*. Ara bé: pot etiquetar-se en aquest cas la subordinada com adjectiva? La resposta depèn que es tingui una concepció categorial o funcional del

13. En general, les teories gramaticals diferencien nítidament entre categories i funcions. Algunes, a més a més, en virtut de la seva orientació teòrica, tendeixen a donar prioritat a un d'aquests conceptes i consideren derivat o secundari l'altre. És el cas de la gramàtica generativa, que deriva les funcions de la relació entre les categories i l'estructura jeràrquica de constituents. Són molt poques les teories que intenten unificar ambdós conceptes. Un exemple d'això el proporciona l'estructuralisme funcionalista d'Alarcos (v. ALARCOS, 1973), on les categories es defineixen pel seu valor funcional (p. ex., nom és la categoria que pot funcionar com a subjecte d'una oració) i alhora s'atribueix una denominació categorial a algunes funcions (així, el complement preposicional del nom que apareix subratllat a *el fill de la Maria* s'etiqueta com a adjectiu perquè es considera que la preposició és un transpositor a aquesta categoria). V. Bosque (1989) per a una llista d'arguments en contra d'aquest enfocament.

concepte en qüestió. Si s'entén que «subordinada adjectiva» és un rètol que identifica una subclasse de subordinades per la seva forma (en aquest cas, per estar introduïda per una pronom relatiu), llavors la denominació és perfectament escaient. Pel contrari, si s'opta per una visió estrictament funcional del terme, la subordinada és en aquest cas substantiva, ja que està desenvolupant la funció de subjecte, que no és a l'abast d'un adjectiu.¹⁴ Per evitar la polisèmia d'aquestes denominacions, molts gramàtics prefereixen etiquetar les subordinades amb termes que tinguin un contingut categorial més clar. Així, es parla de subordinades completives i de subordinades relatives (en comptes de substantives i adjectives), a partir de la mena d'elements que encapçalen aquestes oracions (conjuncions completives i pronoms i adverbis relatius, respectivament). Resulta significatiu, però, que no hi hagi cap etiqueta equivalent que pugui substituir la denominació *subordinada adverbial*. Un breu repàs a les tendències que es detecten en les gramàtiques del francès i de l'anglès és interessant a aquest respecte.

En general, la tradició francesa tendeix a utilitzar les denominacions d'origen funcional per classificar les subordinades. No obstant això, es detecta darrerament un corrent favorable a substituir aquest sistema per un altre que atengui de manera més directa a les característiques formals de les subordinades. Un exemple paradigmàtic d'això es troba en Grevisse (1936), una obra clàssica que ha conegut actualitzacions successives (la 14a edició va aparèixer el 2007). La 11a edició (1980) utilitza la classificació tripartida tradicional. En canvi, en la 13a edició (1993) el criteri ja ha canviat: es passa a una classificació binària, que distingeix entre *propositions relatives* i *conjunctives*. Aquestes darreres es caracteritzen perquè van introduïdes per una conjunció o una locució conjuntiva. Al seu torn, s'estableixen tres subclasse de conjuntives: les essencials (equivalents a les subordinades substantives), les correlatives i les adverbials. La darrera denominació és un residu de la classificació de base funcional, però apareix

14. Una manera de resoldre el conflicte és suposar que la relativa en aquests casos compta amb un antecedent pronominal nul, de manera que la subordinada funciona com a modificador d'aquest. Aquesta opció, que és la que majoritàriament ha adoptat la gramàtica generativa, implica, però, admetre l'existència de categories buides a la sintaxi.

com a component d'una classe que es defineix formalment. Pel que fa a l'anglès, si es comparen les dues gramàtiques contemporànies més influents d'aquesta llengua, la conclusió és la mateixa: mentre que Quirk i *al.* (1985) divideixen les subordinades en *nominal, adverbial, relative* i *comparative clauses*, una obra més recent (HUDDLESTON I PULLUM, 2002) unifica les nominals i les adverbials sota una mateixa etiqueta (les *content clauses*). Per tant, segons aquest enfocament, les anomenades subordinades adverbials —excepció feta de les comparatives— no són construccions formalment independents de les subordinades completives.¹⁵ Al § 3.1. analitzarem amb més detall la viabilitat d'aquesta opció. Abans, però, hem d'estudiar sobre quines propietats formals s'ha de basar l'anàlisi de les subordinades.

2.3. *Les propietats formals de les subordinades*

En l'anterior apartat hem vist que a l'hora de definir les classes de subordinades el criteri dominant ha estat l'holístic, que es basa en la funció exercida respecte de l'element matriu. Però també hem comprovat que aquesta opció planteja força problemes i que es detecta en la bibliografia una tendència creixent a optar per classificacions que tinguin com a punt de partida les propietats internes de la subordinada (enfocament analític). Des d'aquesta perspectiva, els elements rellevants són els nexes que apareixen davant de la subordinada, la forma que adopta el verb i l'ordre de paraules. Tot seguit estudiarem breument els tres factors.

De les característiques que acabem d'esmentar, sens dubte la referida als nexes de subordinació és la que ha tingut un tractament més continu en la tradició gramatical. Així, per determinar la naturalesa

15. «We don't make use of the traditional categories of noun clause, adjective clause, and adverb clause. In the first place, functional analogies between subordinate clauses and word categories do not provide a satisfactory basis for classification. And secondly, a high proportion of traditional adverb (or adverbial) clauses are in our analysis PPs consisting of a preposition as head and a content clause as complement: *before you mentioned it, if it rains, because they were tired, and so on*» (HUDDLESTON I PULLUM, 2002: 62)

relativa d'una subordinada, el factor crucial és saber si compta amb un pronom o adverbi relatiu que l'encapçali. En aquest cas, el criteri estrictament funcional resulta incomplet, com ja s'ha posat de manifest en l'apartat anterior a tall de les relatives substantivades.

Hi ha dues menes de nexes de subordinació: els que tenen com a única funció marcar la naturalesa depenent de la subordinada (que anomenarem unifuncionals) i els que, a més a més de dur a terme aquest paper, desenvolupen a l'interior de la subordinada una funció d'argument o adjunt (els bifuncionals). Els primers són típicament conjuncions, mentre que els segons formen paradigmes de pronoms i adverbis. La diferència entre uns i altres es posa de manifest, per exemple, en el contrast entre el *que* completiu i el relatiu:

- (12) a. La idea [que el torturava] era [que ell havia estat el culpable]
 b. La idea [que ell havia estat el culpable] el torturava.

A (12a) hi ha dues oracions subordinades, que apareixen delimitades pels claudàtors. Totes dues van introduïdes per la forma *que*, però la naturalesa sintàctica d'ambdues unitats és diferent. La primera subordinada funciona com a modificador del substantiu *idea*. Si ens fixem en l'interior de la subordinada, veiem que no és possible afegir-hi un subjecte (**que el torturava la situació*). Això és deu al fet que l'element que funciona com a subjecte de la subordinada és el propi *que*, que conseqüentment és un pronom relatiu que té com antecedent l'element nominal *idea* de l'oració matriu. Com que la funció de subjecte a la subordinada ja està representada, no és possible incorporar-hi cap altre element que la desenvolupi. Per tant, els pronoms relatius acumulen dues funcions: fan de nexes de la subordinada —la qual cosa comporta que hi ocupin la primera posició— i desenvolupen una funció respecte del predicat d'aquesta —en aquest cas, la de subjecte.¹⁶ Si parem atenció ara a la segona subordinada de

16. L'existència a les llengües d'unitats que tenen la capacitat de desenvolupar alhora més d'una funció és un dels motius que provoquen el moviment sintàctic, ja que aquests elements només poden ser realitzats fonèticament en una de les posicions a les quals es vinculen, que sovint és la més alta jeràrquicament en l'estructura. Com que la posició de nexes de subordinació és la primera i més alta de la subordinada, els pro-

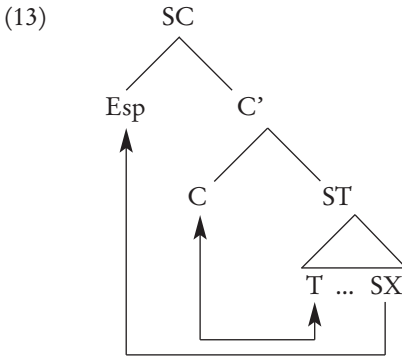
(12a), la presència d'un subjecte al seu interior és indicativa que la forma *que* no hi desenvolupa cap més funció que la de nexa subordinant. Per tant, en aquest cas ens trobem davant una subordinada completiva encapçalada per la conjunció *que*. Els contextos de relatives i completives solen ser diferents, però n'hi ha alguns de comuns. Així, l'única subordinada que apareix a (12b) també funciona com a complement del substantiu *idea*, però no és una relativa, sinó una completiva. L'alternança és en aquest cas possible perquè *idea* permet la selecció d'una completiva que expressa el contingut del concepte denotat pel nom, com passa igualment amb *fet*, *il·lusió*, *seguretat*, *problema* i d'altres noms que expressen continguts proposicionals. En canvi, substantius com *casa*, *llibre* o *bellesa* no poden combinar-se amb subordinades completives. Com que les relatives poden modificar a qualsevol nom, perquè funcionen com a complements especificatius d'aquests i no com a complements argumentals, l'alternança que es detecta a (12) és possible.

En el tractament generativista de l'oració, la distinció entre els nexes unifuncional i bifuncionals s'associa a diferències estructurals. En primer lloc, es considera que tant els uns com els altres es realitzen en una projecció funcional immediatament per sobre del sintagma de temps (ST), que és al seu torn la projecció funcional que correspon al concepte tradicional d'oració independent. La projecció que acull les marques de subordinació s'anomena Sintagma Complementador (SC).¹⁷ Com totes les projeccions sintàctiques, el SC aplega tres posicions sintàctiques diferents: l'especificador, el nucli i el complement, en la disposició binària que s'indica a (13):

---

noms i adverbis relatius es realitzen en la que correspon a aquesta funció: a *la pel·lícula que la meva filla va veure*, el pronom relatiu funciona com a complement directe de la subordinada, però apareix en primera posició d'aquesta i no pas en el lloc que habitualment ocupa l'objecte (*La meva filla va veure la pel·lícula*). El mateix passa amb els pronoms i adverbis interrogatius i exclamatius, que són marcadors del tipus d'acte de parla de l'enunciat en les oracions principals i nexes de subordinació en les interrogatives i exclamatives indirectes.

17. El Sintagma Complementador inclou també les marques de modalitat que donen força il·locutiva a l'oració, com ara els pronoms interrogatius i exclamatius de les interrogatives parcials no subordinades.

El complement de C és sempre ST (és a dir, una oració amb verb en forma finita o no personal). Per tant, les posicions que resten disponibles per a la presència dels nexes subordinants són el nucli C i l'especificador. Entre aquestes dues posicions hi ha una diferència important: C només accepta nuclis, mentre que l'especificador allotja sintagmes sencers. Els nexes unifuncionals, que tant sols exerceixen la funció d'operadors de subordinació, es generen directament en la posició del nucli de C. Aquest és el cas de la conjunció *que*, la presència de la qual implica que el nucli de temps (T) té trets finits. Quan el nucli C d'una oració subordinada apareix ocupat per un operador buit, els trets de T són necessàriament no finits. Els nexes bifuncionals tenen una sintaxi més complexa, ja que ocupen simultàniament la posició relacionada amb la seva funció a l'oració. Per tant, un sintagma que contingui un pronom interrogatiu, relatiu o exclamatiu haurà d'aparèixer a l'especificador de SC, però ocuparà alhora la posició corresponent a la funció que desenvolupa a la subordinada. En aquesta darrera posició s'hi troba una còpia de l'element fonèticament buida. Això explica que, tot i aparèixer realitzat fora de la projecció ST, no sigui possible que un altre element desenvolupi a l'interior d'aquesta la mateixa funció sintàctica. També existeix la possibilitat que el nucli de T, ocupat pel verb i els seus morfemes de temps, es projecti al nucli de C i que funcioni com a indicador de la naturalesa subordinada de l'oració, com veurem més endavant.

Un cop establerta la distinció entre els dos tipus de nexes de subordinació, examinarem breument com es distribueixen en les diferents classes de subordinades. Els nexes unifuncionals que introdueixen subordinades completives són pocs. Es tracta de la conjunció completiva *que* (*Va assegurar que vindria*) i de la conjunció *si* (*No sé si vindrà*), que encapçala interrogatives indirectes totals.¹⁸ A aquestes unitats s'hi pot afegir també el *com* que introdueix subordinades substantives seleccionades per verbs de percepció (*Va veure com sortien corrents de la casa; Vaig presenciar com no li feia cap cas*).¹⁹ Pel que fa als nexes bifuncionals, cal esmentar els pronoms i adverbis interrogatius i exclamatius que donen lloc a les subordinades i exclamatives indirectes: *No sé què farà, No sabeu quines penques que té, No sabeu com és de maca*. Com s'atesta en la segona de les oracions anteriors, les exclamatives indirectes permeten la presència simultània del nexa conjuntiu *que* i l'element que assigna a la subordinada el valor exclamatiu.²⁰ Finalment, hi ha un grup de construccions, considerades relatives per

18. Tradicionalment, aquesta unitat ha estat considerada conjunció, però el fet que estigui relacionada amb la polaritat de l'oració subordinada i que introdueixi implícitament una disjunció ha dut alguns autors (v. RIGAU, 1984) a defensar que es tracta més pròpiament d'un adverbi. La naturalesa de disjunció lògica d'aquestes unitats es posa de manifest en el fet que sempre admeten ser completades per una coordinada que representa la polaritat contrària: *No va voler dir si vindria (o no)*. Quan la subordinada és negativa, la negació tendeix a interpretar-se com expletiva: *No sé si no dimitirà*. Tot això indica que, ultra ser una marca de subordinació, *si* exerceix certes funcions relacionades amb la polaritat de la subordinada, raó per la qual podria caracteritzar-se com un nexa bifuncional de categoria adverbial que es genera en una projecció funcional relacionada amb la polaritat de ST i es projecta a la posició de nucli de C.

19. Aquest element es diferencia de la conjunció *que* pel fet de ser un marcador d'evidencialitat del contingut de l'oració subordinada. Els marcadors d'evidencialitat expressen la font d'evidència emprada per transmetre la informació. En aquest sentit, *com* sembla relacionat amb la percepció a través dels sentits, mentre que la conjunció *que*, com a element no marcat, no resta lligada necessàriament a aquesta noció. Per això *com* només es combina amb verbs de percepció: *Vaig {veure/ presenciar/ sentir/*interpretar} com sortien corrents*. En canvi, *que*, en ser compatible també amb la percepció intel·lectual, pot aparèixer en tots els contextos anteriors: *Vaig interpretar que sortien corrents*.

20. Passa el mateix amb les exclamatives matrius, on l'element que les encapçala no té la funció de subordinant, sinó de marcador de la força il·locutiva de l'oració: *Quines coses que dius!* En tots aquests exemples, la posició d'especificador de SC apareix ocupada pel sintagma bifuncional corresponent i a més a més s'insereix igualment la conjunció *que* en el nucli C.

la gramàtica tradicional, que presenten un comportament més proper a les subordinades completives. Es tracta de variants sintàctiques de les interrogatives i exclamatives que es caracteritzen per presentar obligatòriament el nexa subordinant *que* precedit d'un sintagma de valor interrogatiu o exclamatiu encapçalat per l'article determinat. L'aparició d'aquestes construccions coincideix amb els contextos que admeten una interrogativa o exclamativa indirecta, raó per la qual sembla adequat tractar-les com a completives més que no pas com a relatives:²¹

- (14) a. És increïble [*les coses que* diu aquest home]!
 b. No recordo [*les vegades que* el vaig avisar d'això]

En conclusió: pel que fa a les subordinades completives, els nexes bifuncionals resten limitats a aquells que poden introduir interrogatives i exclamatives indirectes. Les relatives, al seu torn, presenten la particularitat que sempre van introduïdes per un element de funció doble.²² Això deriva del fet que són construccions que han de comptar amb un antecedent en la matriu,²³ cosa que implica que han de representar un argument o un adjunt de la subordinada, a més a més de la seva funció de nexa subordinant. El paradigma d'unitats capaç d'encapçalar aquestes construccions resta limitat als pronoms i adver-

21. Un dels problemes que planteja l'anàlisi d'aquestes oracions com a relatives es el fet que la subordinada no és prescindible en aquests casos, un fet característic de les completives i inèdit en les relatives: **És increïble les coses!* Tal com passa en el cas de les exclamatives canòniques, també hi ha exclamatives no subordinades encapçalades per l'article definit: *La sort que va tenir casant-se amb tu!* Villalba (2002) emprà el terme *pseudorelatives* per anomenar tot aquest conjunt de construccions. Nosaltres, però, les designarem com *completives emfàtiques*, per remarcar la naturalesa completa d'aquestes subordinades.

22. Alguns lingüistes, seguint Kayne (1976), han proposat considerar que el relatiu *que* és en realitat la mateixa unitat que el nexa completiu homòleg i que la funció de complement o adjunt dins la subordinada la desenvolupa un operador nul.

23. Aquest antecedent, però, pot ser nul. Llavors, són les pròpies característiques lèxiques del relatiu les que fixen la interpretació. Així, *qui* equival a 'la persona que', *quan* a 'el moment en què', *com* a 'la manera en què', *on* a 'el lloc en què'. Una altra opció, comuna a tots els sintagmes nominals, és que el substantiu antecedent sigui el·líptic i s'interpreti en funció del discurs. En aquest cas, els determinants i quantificadors que l'especifiquen han de aparèixer en l'oració matriu: *el Ø que li vaig comprar, quatre Ø que tenia des de feia temps*, on Ø representa el substantiu el·líptic antecedent del relatiu. V. Solà (2002) per a un tractament aprofundit de les relatives en català.

bis relatius. Els primers componen un paradigma ben delimitat. En canvi, és molt més complex determinar els límits dels adverbis relatius, ja que formes com *quan* i *com* han estat en molts casos classificades com conjuncions que introdueixen subordinades adverbials. Estudiarem els criteris per delimitar aquestes dues classes al § 3.2.

Finalment, la caracterització que tradicionalment han rebut les subordinades adverbials es basa en la idea que són oracions introduïdes per un ventall molt ampli de conjuncions i locucions conjuntives:²⁴ *perquè, malgrat que, a condició que, a fi que, a pesar que, així que, amb tal que, bé que, com que, des que, després que, donat que, cas que, ja que, mentre que, pel fet que* i moltes d'altres. El contingut lèxic d'aquestes unitats és el que transmet a la subordinada la noció que ha permès organitzar-les en les subclasses esmentades en la citació que apareix al començament d'aquest treball (concessives, finals, causals, condicionals, etc.).²⁵ Una qüestió important que es planteja en tots aquests casos és si aquestes unitats són internes a la subordinada o si pel contrari —tal com proposen Huddleston i Pullum (2002)— es tracta d'elements externs que seleccionen una completiva. Les dues opcions d'anàlisi s'esquematitzen a (15), on els claudàtors indiquen els límits de la subordinada:

- (15) a. Ho va fer [abans que li demanéssim] (adverbial)
 b. Ho va fer abans [que li demanéssim] (completiva)

Un avantatge important de l'anàlisi de (15b) és que permet unificar la forma de totes les alternances entre *de* i *que* que presenten aquests nexes, com és el cas de la que estem estudiant: *abans de* {*sortir/ demà*} enfront de *abans que sortís*. Si se suposa que *abans que* forma una locució, llavors cal suposar que n'existeix una altra *abans de*. En canvi, si partim de la idea que la combinació d'aquestes formes és

24. Sobre el concepte de locució en la gramàtica del català, vegeu Lorente (2002). Pavón (2003) estudia el funcionament sintàctic dels adverbis i conjuncions en castellà.

25. També hi ha subordinades adverbials sense nexes explícits, com és el cas de les construccions absolutes de participi (*Acabada la guerra, s'inicià una època misèrrima*) i les de gerundi (*Fent això, triomfaràs*). I igualment n'hi ha que combinen una forma no personal del verb amb un nexes introductor: *Després de dinar, marxarem*. Al § 3.1. estudiarem aquests casos.

composicional i no fixa, l'alternança es deriva del fet que el català fa caure la preposició davant del *que* completiu (*abans de dilluns/ abans que arribi dilluns*). D'aquesta manera, la forma bàsica seria *abans de* i *abans que* se'n derivaria mitjançant mecanismes que tenen un funcionament general en català. Un pas addicional en la mateixa direcció consisteix a considerar que *abans de* tampoc no té valor locucional, sinó que deriva del fet que *abans* és un adverbi que legitima l'aparició d'un complement preposicional.²⁶ L'avantatge d'aquesta anàlisi totalment composicional és que unifica l'ús d'aquest adverbi tant si porta un complement com si no: *Ja t'ho he dit abans*. En aquesta darrera oració, l'adverbi apareix sense complement, però el contingut corresponent a aquest s'ha de recuperar díticament (abans del moment de l'enunciat) o anafòricament, en funció d'algun antecedent discursiu.

La conclusió que es desprèn de l'exemple anterior és que una anàlisi com (15b) presenta avantatges respecte de la que tradicionalment s'ha assignat a la subordinació adverbial. Si s'adopta aquesta opció ja no té sentit etiquetar com adverbial la subordinada, perquè l'element que justifica aquest rètol (l'adverbi *abans*) és extern a aquella. Amb tot, la possibilitat d'estendre aquesta anàlisi a tots els nexes que tradicionalment s'han associat a aquesta mena de subordinació planteja alguns problemes que tractarem al § 3.2.

La segona propietat formal interna que es pot associar a la subordinació és la forma que adopta el verb. Las tres classes tradicionals de subordinades presenten alternança entre formes personals i no personals del verb:

26. La capacitat de seleccionar un complement, que pot ser proposicional o individual, deriva probablement de la naturalesa vectorial d'aquest adverbi, que inclou entre les seves propietats lèxiques el valor comparatiu ('més d'hora'). Això explica que la seqüència *més abans* sigui estranya, ja que presenta dos cops la mateixa informació comparativa. El complement introduït per *de* o *que* representa, per tant, l'origen a partir del qual es mesura el diferencial del vector (*dos carrers abans de la plaça*) o, en la interpretació més pròpiament comparativa, el segon terme de la comparació (*Ho ha fet abans que jo*). Per a una anàlisi que vincula aquestes dues interpretacions, vegeu BRUCART (2003). Lorente (2002: 843) adueix com a prova de la naturalesa locucional de *després que* el fet que no es pugui inserir material entre els dos components i posa com a exemple la mala formació de **després de dinar que*. Creiem, però, que la impossibilitat d'aquesta darrera seqüència deriva directament del fet que el *després* —com *abans*— només té capacitat per seleccionar un complement que indiqui l'origen.

- (16) a. Volia {que la veiéssim / veure-la}.
 b. Cercava un ideal {*que el convencés/ pel qual lluitar*}.
 c. *Malgrat* {*haver-ho aconseguit/ que ho havia aconseguit*}, no se'l veia gens content.

Les possibilitats d'aparició de formes verbals no finites no són les mateixes per a totes les subclasses de subordinades. Mentre que en les completives i adverbials l'aparició d'infinitius és freqüent, en les relatives només es dona en casos molt concrets, que requereixen que l'antecedent sigui inespecífic i que la relativa rebi una interpretació modal —per exemple, a (16b) podria commutar-se l'infinitiu de *pel qual lluitar* per una perífrasi modal: *pel qual pogués lluitar*. De tota manera, no abordarem aquesta qüestió en el nostre treball, sinó que ens limitarem a tractar la correlació que existeix entre la forma del nexa subordinant i l'aparició de les formes no personals del verb.

En les subordinades completives, la presència de la forma d'infinitiu només és possible quan no apareix la conjunció *que* davant de la subordinada.²⁷ Una manera d'explicar aquesta correlació consisteix a suposar que ambdós fets estan íntimament relacionats: *que* legitima («anuncia») l'aparició d'una forma personal en el verb de la subordinada, mentre que l'absència de nexa al cap d'aquesta implica la presència de l'infinitiu. La incompatibilitat de la conjunció *que* amb les formes verbals no personals s'estén igualment a les subordinades anomenades adverbials, com es veu a (16c). Suposem que diem, tal com solen fer les gramàtiques tradicionals, que el nexa que introdueix la concessiva amb verb finit en aquest darrer cas és la locució conjuntiva *malgrat que*. Llavors hem de suposar que aquesta mateixa funció la desenvolupa la preposició *malgrat* quan el verb apareix en infinitiu. Aquest enfocament, però, sembla poc econòmic, perquè multiplica innecessàriament el nombre de nexes adverbials, i alhora enterboleix la relació evident que hi ha entre ambdues variants. En aquest sentit, l'anàlisi compo-

27. La incompatibilitat no s'aplica al *si* que introdueix interrogatives indirectes totals: *No sabia si marxar o quedar-se*. En canvi, el *com* que funciona com a operador evidencial que introdueix completives amb verbs de percepció es comporta a aquests efectes com *que*. En un exemple com *Vaig veure com sortir d'allà*, l'adverbi *com* funciona com a complement de manera del predicat subordinat i no com a nexa unifuncional equivalent a *que*.

cional és preferible, sempre que la seva cobertura empírica sigui satisfactòria. Segons l'anàlisi composicional que hem proposat, *malgrat* és una preposició que té la possibilitat de seleccionar subordinades completes, que poden ser de verb finit (per tant, introduïdes per la conjunció *que*) o d'infinitiu (és a dir, amb un nexa fonèticament nul).²⁸

L'últim element formal que considerarem aquí es refereix a l'ordre de paraules que manifesten els elements de les oracions subordinades. Una propietat que comparteixen tots els membres d'aquesta classe és que el nexa de subordinació apareix en primer lloc, tant si aquest és unifuncional com si és bifuncional. En aquest darrer cas es produeix un canvi en l'ordre de paraules canònic, ja que la funció desenvolupada per l'element interrogatiu, exclamatiu o relatiu a l'interior de la subordinada apareix per davant de la resta d'elements de l'oració (en la posició d'especificador d'SC). No obstant això, aquesta particularitat no és exclusiva de la subordinació, sinó que s'estén igualment a les interrogatives i exclamatives no subordinades (*Què va dir la Maria?/ M'agradaria saber què va dir la Maria*). En el cas de les relatives no es pot establir cap comparació, ja que aquestes construccions resten limitades a contextos de subordinació. L'aparició a l'esquerra de l'element que funciona com a nexa de les interrogatives i exclamatives té com a conseqüència addicional la col·locació immediatament després del verb de l'oració (fenomen que s'anomena «de verb en segona posició»), de manera que, quan el subjecte no és la funció desenvolupada pel nexa subordinant, l'element que el representa a l'oració ha d'anar en posició postverbal, una situació que es reproduceix també en les interrogatives i exclamatives matrius.²⁹

28. Algunes teories funcionalistes que consideren l'infinitiu com un substantiu neguen la condició d'oració a les construccions formades per un verb no finit. No obstant això, el fet que aquestes formes regeixen complements directes, indirectes i que fins i tot admetin subjectes lèxics en alguns casos és un argument que mostra el caràcter oracional d'aquestes projeccions sintàctiques.

29. En canvi, les relatives no desencadenen el fenomen de verb en segona posició, permetent per tant la col·locació del subjecte en posició preverbal o postverbal (*un llibre que ha llegit la Maria/ un llibre que la Maria ha llegit*). Aquesta asimetria entre les interrogatives i exclamatives, d'una banda, i les relatives, de l'altra, és possible que estigui relacionada amb el fet que la construcció de verb en segona posició apareix quan el nexa de subordinació és un marcador de la modalitat de l'oració. Com que els pronoms i adverbis relatius no afecten la modalitat de la subordinada, el verb d'aquesta

Fins aquí hem vist que la presència d'un nexa bifuncional a les subordinades provoca certs canvis en l'ordre de paraules de l'oració. L'últim fenomen que esmentarem a aquest respecte és la col·locació obligatòria del subjecte en posició postverbal en les subordinades adverbials amb verb no finit:

- (17) a. Acabada la representació, el públic esclatà en un aplaudiment unànime.
 b. Pagant cada un de nosaltres deu euros, li podem fer un bon regal.

Una característica general de les formes verbals no finites és que no es poden combinar amb un subjecte preverbal amb realització fonètica. De fet, moltes llengües, com ara l'anglès, no admeten mai la presència d'un subjecte explícit en aquestes construccions. En canvi, algunes llengües romàniques, entre les quals s'hi compta el català, l'accepten sempre que es realitzi en posició postverbal. Es tracta, doncs, d'un fenomen semblant al de verb en segona posició, però amb la diferència que l'anteposició de la forma verbal no es pot vincular a la presència a la seva esquerra d'un nexa interrogatiu, exclamatiu o relatiu. Una possibilitat de motivar el trasllat a C en aquest cas és suposar que el contingut bàsic d'aquesta mena de construccions és bàsicament aspectual i tal valor ve donat a (17a, b) pels morfemes de participi (aspecte perfectiu) i de gerundi (aspecte progressiu) que s'afixen a l'arrel verbal.³⁰ Per tant, és la pròpia forma del verb la que determina en aquests casos el valor de la subordinada. Si es té això en compte, el fet que sigui el verb l'element que encapçala la subordinada sembla lògic, ja que és el seu ascens a C el que fa possible la interpretació de l'oració com a subordinada. També és aquest fenomen el que fa possible l'aparició d'un subjecte lèxic que, conseqüentment, ha d'ocupar la posició postverbal. Algunes vegades, la informació aspectual

---

mena de subordinades es comporta de la mateixa manera que en les oracions de modalitat asseverativa.

30. En el cas de les subordinades de participi, el valor aspectual perfectiu que vehiculen és compatible amb l'aparició de formes com *un cop* o *tot just*, també perfectives, o *quasi*, que focalitza un interval immediatament anterior a la consecució expressada pel participi. Aquestes unitats es col·locarien a l'especificador del SC.

associada a la subordinada apareix vinculada a la presència d'una preposició. En aquests casos, el verb pot anar en infinitiu, que és la forma verbal no finita menys marcada aspectualment, com succeeix a (18a), pròpia del registre col·loquial, o a (18b):³¹

- (18) a. Al sortir els nens de l'escola, es va produir un embús de trànsit.
- b. En veure la Maria que no li'n feien cas, va marxar indignada.

El motiu de la pujada de l'infinitiu en aquests exemples sembla relacionat amb el fet que la preposició requereix l'adjacència del nucli de la subordinada. Un cop estudiades les principals característiques formals de les subordinades, en el pròxim apartat ens centrarem en l'estudi de les diferents subclasses atribuïdes a la subordinació adverbial.

3. LES ORACIONS ADVERBIALS

Assumint l'escissió tradicional en adverbials pròpies i adverbials impròpies, aquest apartat planteja la idea que a cap d'aquests subgrups no els correspon cap patró sintàctic propi —més concretament, mirarem de defensar que les subordinades adverbials, pròpies i impròpies, recorren a estratègies sintàctiques presents en els altres dos grups d'estructures subordinades: les completives i les relatives.

3.1. *Adverbials o completives? Conjuncions i locucions conjuntives*

A la secció anterior hem plantejat la possibilitat de reinterpretar el que la tradició ha considerat subordinades adverbials com a completives dependents d'un adverbi o preposició, unitat que en la nova anà-

31. Com ens fa notar Gemma Rigau, a vegades el subjecte ha d'anar immediatament darrere la preposició: *Amb els fills {col·locats/ casats}*, enfront de *{Col·locats/ casats} els fills...* És possible que això es degui al fet que *amb* té la capacitat de seleccionar predicacions secundàries on el predicat no ha de ser necessàriament una forma verbal, com a *Amb els fills a casa, no pararem de barallar-nos*. Per tant, en aquestes construccions la preposició ha de conservar la capacitat d'assignar cas a l'argument de la predicació secundària, ja que si no fos així, el SN *els fills* de l'exemple anterior restaria sense marca de cas i la seqüència hauria de ser agramatical.

lisi és externa a la subordinada pròpiament dita, de manera que aquesta esdevindria una completiva. En aquest apartat explorarem aquesta proposta amb més detall, per tal de veure si és aplicable als nexes que tradicionalment s'han etiquetat com a locucions conjuntives. No es tracta d'una tasca fàcil, perquè el conjunt de les locucions conjuntives associades a la subordinació adverbial presenta formes i comportaments força diferents. Això no és sorprenent, perquè el criteri per classificar-les va ser funcional i no fas formal. No serem exhaustius, sinó que ens limitarem a estudiar un conjunt de casos representatiu del total.

La situació més clara es dona quan el suposat nexa adverbial està compost d'una preposició o adverbi i la subordinada, introduïda per la conjunció *que*, pot alternar amb complements no oracionals sense que es detecti canvi de contingut en el valor de l'element relacional. A (15) hem estudiat el cas d'*abans*, que s'ajusta a aquest patró, de la mateixa manera que *després* i altres casos com els següents:

- (19) a. M'hi estaré fins {*que la Marta torni/ el vespre*}
 b. Va parlar malgrat {*que li havien prohibit/ la prohibició*}
 c. Ho va saber per {—*què li van filtrar la notícia/ una filtració*}

Un argument addicional en favor de l'anàlisi de (19) el forneix el fet que els mateixos adverbis i preposicions poden combinar-se amb oracions d'infinitiu sense *que*, lògicament, hi aparegui la conjunció *que*: *Caminarà fins arribar a casa; Fuma al despatx malgrat estar prohibit; Ha tingut problemes per voler fer favors*. Per tant, si apliquéssim la teoria tradicional, hauríem de dir que hi ha dos nexes adverbials introductors de subordinades en cadascun d'aquests casos: un de locucional, amb la conjunció *que*, i un altre de simple. En canvi, l'anàlisi de completiva només ha de proposar una alternança, de naturalesa molt general: la que oposa el nexa subordinant *que* en les completives finites al nexa buit que caracteritza les oracions amb verb en forma no personal.

De tota manera, el cas de (19c) mereix un comentari més aprofundit. D'una banda, es podria adduir que es detecta un canvi de contingut entre *perquè* i *per*: mentre que la primera expressa causa, la segona representa més aviat la noció de mitjà o intermediari (*Ho vaig*

saber per la Maria). Però és possible que aquesta diferència no derivi del fet que hi ha dues unitats diferents *per* i *perquè*, amb significat diferent, sinó que pot ser conseqüència de la diferent semàntica que s'associa als noms (que s'interpreten com a individus) i a les oracions (proposicions). Aquestes darreres sembla que no admeten la noció de mitjà o intermediari: *mitjançant que, *per mitjà que, *a través que. En segon lloc, la forma *perquè* presenta l'aglutinació dels dos components que la formen: la preposició *per* i la conjunció *que*. La fusió d'ambdues unitats en l'escriptura es podria interpretar com una mera convenció ortogràfica, com passa amb els anomenats articles contractes (*al*, *del*). Però és probable que hi hagi també aspectes sintàctics implicats en aquest cas. El català rebutja en general la recció preposicional de les subordinades completives, la qual cosa explica que aquesta mena de subordinades presentin caiguda de la preposició de manera generalitzada (a diferència del castellà, que la manté). De totes les preposicions, *de* és la que té més contingut funcional, fins al punt que en la major part dels casos no aporta cap contingut lèxic a la construcció. D'aquí que sigui la que més freqüentment s'ometi davant la subordinada. En canvi, l'omissió de les preposicions amb contingut lèxic resulta més complicada, perquè l'aplicació de la regla de caiguda implicaria la pèrdua d'informació lèxica. En molts casos, el català recorre a utilitzar el substantiu *fet* com a suport de la preposició i introductor de la subordinada: *Això es deu {al fet que les oracions no reben cas/ *a què les oracions no reben cas}*. És probable que la fusió dels components de *perquè* sigui un altre procediment (en aquest cas, morfològic) per evitar que la preposició aparegui com a assignador de cas de la completiva. Per tant, des del punt de vista morfològic, sembla adient incloure *perquè* en la llista de les conjuncions del català, de la mateixa manera que els diccionaris recullen els articles contractes, però aquest fet no impedeix veure aquestes unitats com a complexos els components dels quals tenen un funcionament composicional. Això es posa de manifest en les subordinades d'infinitiu: *Ho va fer per aconseguir el premi* (cf. COROMINES, 1971: 118).

Una situació semblant a la descrita suara correspon a *des que*, però amb la particularitat que, quan es combina amb un complement no oracional, incorpora la preposició *de*: *Des {que va començar la*

guerra/ del començament de la guerra}, tot han estat desgràcies. Aquest comportament indica que *des* ha perdut la capacitat d'assignar cas, una propietat comuna dels adverbis. Quan es combina amb un sintagma nominal, és necessària la preposició *de* per dur a terme la marca de cas al complement.³² El rebuig de les completives a la recció preposicional explica igualment que no tinguem seqüències del tipus *fins a que* o *per a que*. En aquest darrer cas l'alternativa que dóna la normativa és recórrer també a *perquè* o col·locar una forma pronominal al darrera de la preposició, de manera que s'evita el problema de l'assignació de cas a la subordinada (*per tal que* o *per tal com*).

Un altre esquema que intervé en la formació del que se solen considerar locucions conjuntives és el format per una preposició, un substantiu i la conjunció *que*. En alguns casos el substantiu apareix acompanyat de l'article definit: *amb l'objectiu que*, *amb l'excusa que*, *amb el propòsit que*, *amb la intenció que*, *amb la condició que*, *amb la idea que*, *pel fet que*. El valor semàntic que prenen aquests sintagmes ve quasi sempre determinat pel substantiu, però també pot estar relacionat amb la preposició que regeix el SN, com passa amb l'últim element de la llista anterior. En tots els casos es tracta de substantius que tenen la capacitat de seleccionar una completiva i que poden formar sintagmes nominals que funcionin com a arguments d'altres predicats: *Tenia l'objectiu que estudiessis medicina*; *El fet que no volguessis estudiar la va deprimir*; *La idea que tornaries a enganyar-lo el turmentava*. Per tant, és la preposició l'element que converteix en adjunts aquests elements i fa possible que siguin considerats com a nexes que introdueixen subordinades adverbials. En el cas que la subordinada sigui d'infinitiu, desapareix la conjunció *que* i s'insereix la preposició *de*, com succeeix de manera general en català. Així doncs, la conclusió que s'obté de tots aquests sintagmes és que no presenten cap característica que permeti afirmar la seva naturalesa locucional, que són simplement sintagmes preposicionals i que la subordinada que contenen és una completiva seleccionada pel substantiu que funciona com a comple-

32. Això explica que s'hagi d'ometre quan el complement de *des* no necessita rebre marca de cas. En el cas de *d'ençà que*, la presència de l'adverbi entre la preposició i la conjunció evita el problema, ja que ambdues unitats no són adjacents.

ment de la preposició. De fet, no és impossible intercalar-hi altres elements, una prova addicional que no són expressions fixes: *amb l'únic objectiu que, amb la excusa impresentable que, amb el propòsit explícit de, amb la mateixa condició que, pel mer fet que*.³³

Hi ha, però, altres sintagmes preposicionals que s'apropen al patró estructural anterior, però que podrien presentar certs indicis d'una fixació lèxica més gran. Es tracta de formes com *per causa que, per por que, en cas que, a fi que, a condició que, a pesar que*, en els quals el substantiu no apareix precedit de cap determinant. Per tant, hem de suposar que ens trobem davant d'unitats lèxiques que han vist reduïda la seva composicionalitat sintàctica, de manera que poden ser tractades com a locucions. Ara bé: en tots aquests casos continua presentant-se la mateixa alternança *de/que* que hem vist en els exemples estudiats anteriorment. Això planteja el problema de decidir si tenim dues locucions diferents (una prepositiva, amb *de*, i una altra conjuntiva, amb *que*) o si només en tenim una i l'altra forma es deriva de principis sintàctics de caire general. La segona edició del *DIEC* opta per la primera possibilitat. Però si enfoquem el problema des del punt de vista gramatical i no pas lèxic, sembla més lògic decidir-se per la segona possibilitat, perquè resulta més econòmica. Si ho fem, és evident que la forma que compta amb més opcions favorables per ser considerada com a bàsica és la que incorpora la preposició *de*.³⁴ Per expli-

33. Òbviament, el fet que no es pugui col·locar l'article indefinit en aquests contextos no és cap argument que pugui utilitzar-se per defensar-ne el valor locucional, ja que tal fenomen és general quan un substantiu té com a complement una subordinada completiva. Així, un nom com *fet* pot concórrer amb l'article indefinit quan apareix amb un adjectiu (*un fet sorprenent*) o una relativa especificativa (*un fet que serà molt comentat*), però no quan el seu complement és una completiva, ja que en aquest cas s'identifica unívocament la denotació del fet: **un fet que la Maria arribés tard*. Es tracta, doncs, d'un ús endofòric de l'article definit.

34. A més a més d'oracions d'infinitiu, aquestes locucions preposicionals poden introduir sintagmes nominals: *per por d'una catàstrofe, a pesar de la seva renúncia, per causa d'una avaria, a condició d'una resposta afirmativa, en cas d'incendi*. A aquest respecte *a fi de* és excepcional, ja que pot combinar-se amb oracions d'infinitiu, però no sembla que ho pugui fer amb sintagmes nominals. És probable que això sigui conseqüència del fet que el substantiu *fi* s'empra actualment amb el sentit d'acabament més que no pas amb el de finalitat. El fet que la pervivència d'aquest valor, per tant, resti limitada a l'esquema que estem estudiant és una prova addicional que es tracta d'una locució.

car l'alternança amb *que* n'hi ha prou amb una regla sintàctica contextual que determini la caiguda de la preposició quan aquesta, en funció de la naturalesa categorial del seu complement, apareix adjacent a la conjunció *que*. Dit en paraules més contundents: tot i suposant que les unitats que estem estudiant són locucions, es pot concloure que la conjunció no en forma part. Com que la conjunció marca l'inici de la subordinada completiva, no hi ha cap motiu per suposar una anàlisi diferent a la que hem defensat fins ara: aquestes subordinades no són adverbials, sinó completives.

Un altre grup de locucions que, segons les gramàtiques, introdueixen diferents menes de subordinades adverbials està format per antigues construccions de participi absolut que actualment no se senten com a tals: *atès que*, *excepte que*, *posat que*, *vist que*, *llevat que*. El grau d'obsolescència dels participis que hi intervenen és diferent: mentre que *vist* és perfectament viu en la consciència dels parlants, *llevat* o *excepte* ja no s'interpreten com a formes verbals, sinó com a preposicions.³⁵ Per tant, la situació que es percep en aquests casos tampoc és essencialment diferent de la vista fins aquí. Aquestes oracions són o bé completives objecte de preposició (per tant, en el cas de *llevat* cau la *de* que introdueix el seu complement) o bé completives subjecte d'una clàusula absoluta de participi. El fet que es conservi la concordança en alguns d'aquests casos és prova de la naturalesa participial de l'element que encapçala la construcció: *ateses les circumstàncies*, *posats a fer*, *vistes les coses*.³⁶

Resten per considerar altres locucions adverbials que no admeten un vincle tan directe amb l'esquema de completiva que hem estudiat

35. N'és prova el fet que hagin perdut la flexió que els duia a concordar amb els seus subjectes: *excepte tres capítols*, *llevat de vint pàgines*. Això explica que puguin combinar-se amb infinitius, una possibilitat que no existeix en els altres casos. Noteu, en efecte, que les construccions absolutes admeten com a subjecte una completiva amb verb personal, però no una oració d'infinitiu: *un cop sabut* {*que havíem de marxar*/*haver de marxar}.

36. Tot i que funciona més com a connector que no pas com a nexa subordinant, el cas de *d'aquí que* és semblant, en el sentit que la relació entre el sintagma preposicional d'origen i la subordinada completiva sembla el resultat de l'omissió d'un predicat com *venir*: *D'aquí ve que la inversió social durant els primers anys de vida sigui una prioritat per mitigar la pobresa intergeneracional* (Cooperant, 9 [2006]).

fins ara. Examinarem en primer lloc un grup que té com a tret rellevant el fet que presenten *que*, com els casos anteriors, però en canvi no admeten l'alternança amb *de*, la qual cosa significa que no poden concórrer amb oracions d'infinitiu ni amb complements no oracionals. Formen part d'aquesta classe *així que*, *mai que*, *només que*, *sols que*, *sempre que*, *ara que*, *com que*, *puix que*, *mentre que*, *ja que*, *per més que*, *per molt que*, *bé que* i *per bé que*, entre d'altres. Com es pot veure, l'element que precedeix la conjunció completiva és quasi sempre un adverbi que té relació amb la quantificació (*més*, *molt*), el temps (*mai*, *sempre*, *ara*), l'aspecte (*ja*) i la manera (*així*, *com*), entre altres nocions. A l'hora de proposar-ne una anàlisi ens fixarem en *per més que*, que es descriu com un nexce concessiu. Històricament, se sap que existeix una relació íntima entre la causalitat i algunes manifestacions de la concessió, cosa que es posa de manifest en (20):

- (20) a. Perquè ho repeteixi més, no li hem de fer cas.
 b. Per més que ho repeteixi, no li hem de fer cas.

A (20a) tenim una subordinada causal que incorpora al seu interior un quantificador de grau. A (20b) el mateix quantificador apareix a l'esquerra de la conjunció *que* i la subordinada passa a rebre una lectura concessiva. Si es té en compte l'estructura de l'oració proposada en (13) i l'anàlisi que hem aplicat a *perquè* (19c), la proximitat entre les dues oracions de (20) es pot reflectir suposant que el quantificador de grau puja des de l'interior de la completiva a la posició d'especificador del sintagma complementador, de la manera que es representa en (21):

- (21) [_{SP} per [_{SC} *més* que [_{ST} ho repeteixi *més*]]]

A (21) l'adverbi *més* ocupa simultàniament dues posicions: una a la perifèria esquerra de l'oració, a l'especificador de SC i una altra a l'interior de l'oració (= ST). La segona apareix ratllada perquè és l'altra instància de l'adverbi la que rep realització fonètica. La pregunta òbvia és quin mecanisme és el que desencadena l'ascens del quantificador a l'esquerra de l'oració. La idea que volem presentar aquí és que aquest trasllat és motivat per l'existència d'un operador emfàtic a SC en aquestes construccions i que la interpretació concessiva és el resul-

tat de la combinació de l'esquema causal representat per la preposició i l'operador que provoca l'ascens de l'adverbi a la primera posició de la subordinada. Des del punt de vista formal, aquesta darrera operació és idèntica a la que es dona a les completives emfàtiques, on un operador d'aquesta mena atrau un sintagma encapçalat per l'article definit. Al § 2.3. hem presentat alguns arguments per defensar la naturalesa completiva d'aquestes construccions.³⁷ També (21) advoca per la mateixa anàlisi, ja que la subordinada funciona com a complement de la preposició *per*. Un avantatge d'aquest enfocament és que prediu que en aquests casos no és possible l'alternança amb l'infinitiu (**per més repetir-ho*), perquè les relatives emfàtiques han d'incloure l'element *que* al nucli de SC. Tampoc és viable un complement no oracional, perquè l'ascens del quantificador requereix l'existència de SC. Finalment, la mala formació d'una seqüència com **per més que ho repeteixi més* queda directament explicada, ja que la instància més alta de l'adverbi *més* té l'origen en la posició ocupada per la segona. Per tant, no hi ha espai estructural per permetre una duplicitat com aquesta.³⁸

El patró d'ascens que acabem d'estudiar es pot aplicar a tots els casos llistats més amunt. El que varia és que la subordinada no apareix com a complement d'una preposició. No obstant això, el seu valor d'adjunt deriva de la noció que correspon a l'operador situat a SC i a l'element que es projecta a l'especificador d'aquesta projecció.

L'últim grup de nexes que considerarem en aquest apartat és el més irregular i el menys productiu. Es tracta d'unitats locucionals amb un grau alt de gramaticalització, formades a partir de patrons estructurals diferents, com ara la comparació (*tan aviat com*) o la coor-

37. És habitual explicar l'alternança entre *en la mesura que* i *en la mesura en què* com un cas de reducció de la preposició doblada. La nostra anàlisi, en canvi, assigna dues estructures diferents a aquests sintagmes. Mentre que la primera correspon a una completiva emfàtica, en la segona tenim un esquema relatiu amb antecedent:

- i. [_{SC} *en la mesura* que [_{ST} ... *en la mesura*]] completiva emfàtica
- ii. [_{SP} *en la mesura* [_{SC} *en què* [_{ST} ... *en què*]]] relativa

És possible que l'alternança entre *mentre que* i *mentre* respongui a la mateixa oposició, amb la diferència que *mentre* pot encapçalar relatives lliures.

38. Cal notar que la incompatibilitat sembla formal, ja que amb un nexce concessiu diferent l'adverbi *més* podria aparèixer a l'interior del predicat de la subordinada: *malgrat que ho repeteixi més*.

dinació (*tot i que, sempre i quan*). Tot que la seva composicionalitat és molt baixa, cal suposar que la forma que presenten aquests nexes està relacionada amb la construcció al voltant de la qual sembla que s'han format. En el cas de *tot i que*, la possibilitat de pronominalitzar el segon membre coordinat (*tot i això*) duu a pensar que la subordinada és una completiva. En canvi, *sempre i quan*, que té un significat proper a *sempre que* quan es combina amb subjuntiu, no permet cap alternança i tampoc no presenta la conjunció completiva *que*. Una possible explicació d'aquest comportament consisteix a dir que la presència de *quan* com membre de la coordinació fa que la conjunció completiva no s'hagi de manifestar, ja que *quan*, a diferència de *sempre*, pertany al paradigma dels relatius i aquests elements no necessiten la concurrència de la conjunció completiva perquè ja porten els trets de subordinació en el seu propi contingut lèxic.³⁹ Per tant, l'estructura de *tot i que* i de *sempre i quan* seria la següent:

- (22) a. [[_{SCu} tot] i [_{SC} que ...]]
 b. [_{SC} sempre i quan [_{ST}... ~~sempre i quan~~]]

3.2. Les adverbials pròpies com a relatives lliures

Fins a aquest punt hem defensat que bona part de la dificultat que planteja l'estudi de la subordinació està relacionada amb l'ús de criteris holístics (en particular, de naturalesa funcional) per definir aquestes estructures. El cas de la subordinació adverbial presenta complicacions addicionals, ja que la unitat que s'agafa com a referent —com la resta de categories gramaticals 'menors'— ha aglutinat elements amb propietats, tant formals com interpretatives, molt diferents. Bosque

39. Aquest tret és anomenat [+qu] en la bibliografia, i aplega els pronoms i adverbis interrogatius, exclamatius i relatius. En general, quan a l'especificador de SC hi ha un element marcat amb el tret [+qu], no cal la realització de la conjunció *que* al nucli d'aquesta projecció. En aquest sentit, les estructures exclamatives com *Quines coses que diu!* són una excepció. Noteu, però, que en la darrera oració l'element *que* és opcional. En canvi, quan la forma que ocupa l'especificador de SC no conté cap unitat [+qu] (*Les coses que diu!*), la presència de *que* és obligatòria. Per tant, *sempre* s'ha de combinar amb *que* (*sempre que*), però *quan* pot aparèixer sense la conjunció.

(1989: 127), de fet, va encara més enllà quan afirma que la classe dels adverbis és «la peor definida en las gramáticas, por lo que tampoco es de extrañar que la ausencia de detalle —y hasta de coherencia— en no pocas caracterizaciones del adverbio salte inmediatamente a la luz en cuanto se intenta dibujar sus límites». Un exemple d'aquesta inestabilitat ens l'ofereixen els elements en cursiva de (23), tots típicament analitzats com a adverbis.

- (23) a. La Maria parlarà {*demà/aquí/tranquil·lament*}.
 b. La Maria parlarà *més* que en Pere.

Les unitats destacades de (23) tenen dues propietats en comú, una de morfològica i una altra de funcional: morfològicament, cap d'elles no accepta marques flexives (es tracta d'elements 'invariables'); funcionalment, són complements circumstancials (o adjunts). Com pot veure's, doncs, és un criteri funcional el que, novament, permet d'establir una connexió entre els elements adverbials de (23). Aquesta perspectiva, correcta des d'un punt de vista formal, deixa de banda aspectes semàntics i sintàctics importants, un dels quals té a veure amb el fet que no disposem d'una teoria sòlida sobre de la distinció entre elements seleccionats (arguments) i elements no seleccionats (adjunts). La tradició gramatical defensava una definició intuïtiva, de base semàntica, que s'ha conservat fins a l'actualitat, per la qual els arguments es definien com a elements necessaris per tal que el predicat pogués expressar la seva significació —perquè fos 'complet'.⁴⁰ Un exemple d'aquest procés de selecció el tenim a (24), on el verb transitiu *agafar* selecciona dos sintagmes determinants argumentals, representats per sengles variables: un duu a terme l'acció d'agafar (n'és l'/AGENT/), mentre que l'altre la rep (n'és el /TEMA/):

40. Formalment, les propietats que separen els arguments dels adjunts han estat identificades amb claredat per part de la bibliografia. A diferència dels arguments, els adjunts: (i) no concorden, (ii) no reben cas estructural (ni paper temàtic, almenys en la majoria dels tractaments que coneixem), (iii) tenen restriccions d'ordre mínimes, (iv) són potencialment il·limitats (no han de respectar cap versió de l'anomenat *Criteri Temàtic*; v. HAEGEMAN, 1993) i (v) són dominis opacs per a determinats processos transformacionals (són «illes sintàctiques»). Les diferències entre argument i adjunt (sigui SAdv o SP) estan detalladament exposades per al català a RIGAU (2002).

una noció logicosemàntica més que no pas amb una funció sintàctica canònica i (ii) la seva capacitat de substitució, restringida als SPs. Els exemples de (27), extrets de Villalba (2002), ofereixen el ventall interpretatiu típicament associat al grup de les impròpies:

- (27) a. Ho va fer {*per malícia/perquè és dolent*} [causa]
 b. Menja {*molt/més que la Maria*} [comparació]
 c. El vaig reconèixer {*tot i la foscó/tot i que era fosc*} [concessió]
 d. Trenqueu el vidre {*en cas d'incendi/si hi ha un incendi*} [condició]
 e. Menja {*moltíssim/tant que rebentarà*} [conseqüència]
 f. Estudia {*per a metge/perquè el facin catedràtic*} [finalitat]

Les subordinades adverbials pròpies, per la seva banda, són estructures funcionalment equivalents als sintagmes adverbials de (26) i aporten informació sobre el temps, el lloc o la manera en què té lloc l'estat de coses denotat pel predicat. Normalment, estan encapçalades pels adverbis relatius *quan*, *on* i *com*.

- (28) a. Ens veurem [_{SC} *quan* tornis]
 b. Vaig anar [_{SC} *on* em vas dir]
 c. Parla [_{SC} *com* el seu pare]

Noteu que, tal com prediu la classificació tradicional, els elements entre claudàtors de (28) es comporten com adverbis de temps, lloc i manera respectivament. Aquest, sens dubte, va ser el motiu per tractar-los com a part de la subordinació adverbial, una possibilitat que seria compatible amb una anàlisi en la qual *quan*, *on* i *com* fossin etiquetats com a preposicions o fins i tot com a conjuncions (v. *RAE*, 1973). Aquesta hipòtesi —que no adoptarem aquí— es podria veure reforçada pel fet que els adverbis relatius acostumen a aparèixer sense antecedent, però planteja un problema de duplicació de categories: els mateixos autors que defensessin l'estatus de conjunció d'aquests nexes, es veurien obligats a tractar-los com a adverbis relatius en situacions en què els antecedents (indicats amb cursiva a 29) tenen una manifestació explícita.

- (29) a. Encara recordo [_{SD} el *dia* [_{SC} quan va tornar en Pere]]
 b. Hem d'anar a [_{SD} -l *lloc* [_{SC} on treballa en Joan]]
 c. [_{SD} La *manera* [_{SC} com em parles]] no m'agrada.

Exemples com els de (29) són possibles, tot i que manifesten cert grau de redundància, com a conseqüència dels trets lèxics dels adverbis relatius. La manifestació prototípica d'aquestes oracions de relatiu és, en efecte, sense antecedent, però això no vol dir que no n'hi hagi. L'opció adoptada per autors com Bello (1847) per evitar aquest problema suposava que alguns relatius portaven l'antecedent incorporat; fent servir les paraules d'aquest gramàtic, 'callat' o 'embolcallat', una possibilitat que es podria formalitzar mitjançant anàlisis descomposicionals com les que van proposar Klima (1964) per als elements interrogatius o Postal (1969) per als pronoms, i que tenen una llarga tradició dins el corrent generativista. Segons aquesta idea, *quan*, *on* i *com* serien formes sintètiques que contindrien tres components: una preposició, un operador i un restrictor, més o menys com s'indica a (30).

- (30) *quan* / *on* / *com* = [P [Op N]]

La paràfrasi de l'anàlisi de (30) seria el «N en què», on N —la restricció— s'hauria de substituir per l'antecedent pertinent (*manera*, en el cas de les adverbials de manera; *lloc*, en el cas de les locatives; i *dia* o *moment*, en el cas de les temporals). Una anàlisi com aquesta és compatible amb la idea que defensarem aquí: que els elements entre claudàtors de (28) són una varietat d'oracions de relatiu, anomenades relatives lliures. Suposarem, per tant, que el nexse que introdueix aquestes estructures és bifuncional, ja que no només introdueix la subordinada, sinó que també desenvolupa una funció dins aquesta.⁴² El factor clau a l'hora d'analitzar aquest tipus de relatives, com s'argumenta a Brucart (1999), és no confondre la funció de l'oració subordinada, que sempre

42. Bello (1847: §§410, 1221 i 1264) proposava aplicar aquest mateix tractament al nexse condicional *si*, al concessiu *ainque* i al causal *porque*. Com ja hem comentat, és possible analitzar el *si* que introdueix interrogatives indirectes totals com a adverbí de polaritat (una anàlisi que estendrem a les condicionals al § 3.4.), però una aplicació literal de la proposta del gramàtic veneçolà resulta difícil de defensar empíricament.

és de modificador d'un nucli el·líptic, amb la de l'antecedent, que pot ser un argument o un adjunt del predicat principal:

- (31) a. Va anar [_{SC} on viu la Joana ~~on~~] (argument d'*anar*)
 b. Va aparcar el cotxe [_{SC} on viu la Joana ~~on~~] (adjunt d'*aparcar*)

En cas d'acceptar-se aquesta idea, les estructures de (28) s'haurien de modificar per tal de reflectir l'antecedent buit: a més a més de solucionar el problema de duplicació de categories (i.e. *quan* com a conjunció o adverbí relatiu), aquesta anàlisi permetria donar una resposta satisfactòria a dues propietats de les adverbials pròpies: (i) la seva distribució és idèntica a la dels sintagmes determinants (SDs) i (ii) l'adverbí relatiu pot establir dependències a llarga distància. La segona d'aquestes propietats es relaciona amb el fet que *quan*, *on* i *com* es puguin desplaçar des d'una oració subordinada, com succeeix a (32):

- (32) a. [_{SC} On m'has dit [_{SC} que vas ~~on~~]] és molt lluny.
 b. [_{SC} Com m'has dit [_{SC} que s'ha de fer ~~com~~]] no m'agrada.

Dades com les de (32) són importants, perquè indiquen que *on* i *com* poden establir dependències no locals (amb els verbs *anar* i *fer*, i no pas amb *dir*): aquesta és una dada sòlida en favor de la naturalesa bifuncional d'aquestes unitats: arguments o adjunts d'un predicat intern a la relativa i, al mateix temps, operadors relatius que encapçalen l'oració subordinada.

Bosque (1989: 202-204) presenta una sèrie d'arguments empírics contra aquesta hipòtesi, i defensa que les estructures de (28) són en realitat SPs. El primer dels arguments prové de la possibilitat de tenir seqüències en què *quan* es combina amb constituents infraoracionals: substantius (*cuando la guerra*) o adjectius (*cuando joven*). Aquesta idea troba suport en dos fets independents: en primer lloc, *quan* pot substituir-se per una preposició (*de joven*, *en la guerra*); i en segon lloc, una anàlisi d'el·lipsi, possible en casos com *Me'n vaig anar quan tu (em vas dir)*, sembla descartada en no haver-hi cap antecedent disponible. El segon dels arguments de Bosque (1989) prové del parell mínim de (33): segons aquest autor, la dependència a llarga distància

és possible en el cas de l'interrogatiu *cuándo*, però no en el del relatiu *cuando*, que s'ha de vincular, necessàriament, amb el predicat matriu (i.e. *dijiste*).

- (33) a. ¿Cuándo dijiste que te ibas? (ambigua)
 b. Cuando dijiste que te ibas. (no ambigua)

A Brucart (1999) s'aporta una dada addicional a favor de la proposta de Bosque (1989): *Cuando llegó María a las seis, Luis ya estaba en casa*. L'aspecte rellevant d'aquest exemple és que l'aparició del sintagma *a las seis* complica una anàlisi amb moviment per a *cuando*, ja que totes dues unitats estarien competint pel mateix espai estructural. Pensem, però, que és possible defensar una anàlisi amb moviment: d'una banda, dependències a llarga distància amb el relatiu *quan* són possibles a estructures com *Oi que era dilluns quan vas dir que te n'anaves?*, on *quan* pot modificar indistintament *anar-se'n* o *dir*. D'altra banda, dades com les de Brucart (1999) no suposen un problema si s'assumeix que són similars a les estructures del tipus *En Lluís va arribar diumenge a les sis*, on el constituent *diumenge a les sis* forma una mena de complex les parts del qual, *diumenge* i *a les sis*, estableixen una relació apositiva.

Hem d'aturar-nos aquí. L'objectiu d'aquesta secció era introduir la divisió d'oracions adverbials en pròpies i impròpies. Ens hem concentrat en les primeres, per a les quals hem defensat l'estatus d'oracions relatives. El tractament de les oracions introduïdes per *quan*, *on* i *com* com a adverbials i no pas relatives és una conseqüència directa de confondre la funció de l'adverbi relatiu (que acostuma, certament, a ser un adjunt del SV de la subordinada) amb la de tota l'oració relativa. També hem descartat la hipòtesi de Bosque (1989), que atorga a *cuando* la categoria de preposició: per més que trobem aquesta possibilitat adequada en alguns casos (e.g. *cuando la guerra* o *donde Juan*), creiem que l'anàlisi no pot generalitzar-se. Una manera d'integrar la proposta de Bosque (1989) amb la que adoptem aquí passaria per suposar que, després del procés de moviment des de l'interior de la relativa, l'adverbi *quan* esdevé el nucli de tota l'estructura, que podria llavors tractar-se com un SP (sempre que s'accepti que adverbis i preposicions formen una única categoria; v. JACKENDOFF, 1973). Aquesta

mateixa idea ha estat defensada per Donati (2006) per a les relatives lliures, les quals, com argumenta la lingüista italiana, es comporten com un sintagma determinant (SD) i no pas com un sintagma complementador (SC).⁴³

3.3. L'anàlisi de les adverbials impròpies

En aquest apartat considerarem breument l'anàlisi de les subordinades adverbials impròpies (o no circumstancials), que són aquelles que no admeten la commutació per un adverbí. Pertanyen a aquest subgrup de les adverbials les causals, les finals, les concessives i les condicionals.⁴⁴ Com és lògic, l'existència d'aquestes oracions resulta problemàtica per a l'anàlisi funcional que caracteritza l'enfocament holístic de la subordinació, ja que es tracta de construccions no fàcilment reductibles a sintagmes infraoracionals. Com assenyala Narbona (1989: 31):

«En realidad, su ubicación entre las *adverbiales* se ha hecho en la mayoría de los casos sin convicción, sin otra razón que el no romper el tradicional paralelismo en que se apoya la clasificación aceptada. Podría decirse que se trata de un «mal menor», a la espera de que sea clarificada la organización sintáctica de unas secuencias en las que de modo alguno cabe hablar de mero complemento circunstancial.»

43. L'anàlisi de Donati (2006) no reflectiria la presència (tàcita) de l'antecedent de l'adverbí relatiu. Hi ha dues possibilitats de solucionar aquesta situació: la primera és dir, com feia Bello (1847), que *quan* inclou l'antecedent; l'altra implicaria tractar *quan* com un determinant (de tipus relatiu; v. KAYNE, 1994), tot assumint la presència d'un nucli nominal buit.

44. També s'hi solen incloure les consecutives i les comparatives. En aquest treball, però, no tractarem aquestes construccions per raons d'espai. El seu patró constructiu es basa en l'existència d'una correlació entre un element quantificat de l'oració principal (que expressa un grau, una quantitat o un nombre) i la subordinada. Els nexes que introdueixen aquestes són idèntics als que hem estudiat fins ara (*que* i *com*, principalment): *Era més alt del que la Maria imaginava* (on el segon terme de la comparació pren la forma d'un SP que conté com a complement una completiva emfàtica de valor quantitatiu); *Era més alt que la Maria* (amb un segon terme introduït per la conjunció *que*, que encapçala una oració amb predicat el·líptic); *Era tan alt que impressionava* (on el segon terme de la correlació va introduït per la conjunció *que*).

Basant-se en aquesta dificultat, alguns gramàtics han proposat englobar aquestes construccions en un tipus especial de relació interoracional, a mig camí entre la coordinació i la subordinació. Així, per exemple, Rojo (1978) proposa anomenar *bipolars* totes aquestes oracions (més les adversatives, considerades coordinades per la tradició). En la seva anàlisi, el nexa bipolar té la particularitat que no selecciona només l'oració que la tradició ha considerat subordinada, sinó també la principal. Per tant, aquestes unitats reben un tractament estructural semblant al que caracteritza els nexes coordinants, però es diferencien pel fet que imposen relacions no simètriques entre les oracions seleccionades (de manera que el condicionant i el condicionat, per exemple, no es poden permutar). La idea que justifica aquest tractament és el fet que aquests nexes no serveixen per introduir una característica del predicat de l'oració principal (com ara la seva localització espacial o temporal o bé la manera en què es duu a terme la seva acció), sinó que expressen una relació lògica que vincula directament dos esdeveniments. Altres gramàtics, en canvi, segueixen preferint mantenir la dicotomia coordinació-subordinació sense afegir un tercer terme. Nosaltres adoptarem la mateixa estratègia. Suposarem que la relació que es dona en aquests casos és de subordinació i intentarem associar les seves característiques diferencials a certes particularitats estructurals.

Un repàs superficial dels nexes que caracteritzen les adverbials impròpies posa de manifest de seguida la seva heterogeneïtat formal. En les condicionals, per exemple, el nexa més habitual és *si*, però molts d'altres poden expressar la mateixa relació: *sempre que* (+ subjuntiu), *en cas que*, *només que*, *mentre* (+ subj), *a condició que*, *sempre i quan*, entre d'altres. Segons l'anàlisi proposada al § 3.1. per a les locucions adverbials, la subordinada introduïda en tots aquests casos és una completiva encapçalada per *que* o una completiva emfàtica que presenta la mateixa conjunció precedida d'un element que es projecta des de l'interior de la subordinada. La pregunta que immediatament es planteja és quina és l'anàlisi que correspon al *si* condicional. Generalment, s'ha considerat que aquest nexa és diferent del que introdueix interrogatives indirectes totals —que hem tractat al § 2.3.—, de manera que la identitat fònica entre tots dos s'ha considerat un cas d'homonímia. Suposem, no obstant això, que es tracta bàsicament del

mateix element lèxic. En aquest cas, l'anàlisi que caldria proposar per al *si* completiu és la mateixa que es dóna al que introdueix interrogatives indirectes. Com ja hem vist, hi ha dues propostes en relació amb aquest: considerar-lo una conjunció completiva o bé un adverbi relacionat amb la polaritat. En el primer cas, es generaria al nucli de SC; en el segon, se situaria a l'especificador del mateix sintagma, en relació amb una posició a l'interior de ST vinculada a la polaritat.⁴⁵ Si es proposa una anàlisi idèntica per al *si* condicional i es parteix de la base que es tracta del mateix element lèxic, caldrà explicar l'origen de la diferència interpretativa que existeix entre els dos usos (el d'interrogativa indirecta i el condicional). Una possibilitat òbvia consisteix a derivar-la del fet que en el primer cas la subordinada és un argument seleccionat per algun element de l'oració principal, mentre que en el segon es tracta d'un adjunt; és a dir, un element no seleccionat. Com és ben sabut, la distribució de les interrogatives indirectes resta limitada als casos en què hi ha un predicat selector. El que tenen en comú les interrogatives indirectes totals i les pròtesis condicionals és el fet que el valor de veritat de l'enunciat resta suspès. La diferència entre *Voliem saber si vindria* i *Voliem saber quan vindria* és que només la interrogativa indirecta parcial dóna per suposat que la vinguda s'ha de produir. De la mateixa manera, a *Si véns, anirem a la platja* la vinguda es presenta com a hipotètica, de manera que a la subordinada no se li pot assignar valor de veritat i és aquest fet el que condiciona la interpretació de la principal. Com ja hem dit, el *si* de la interrogativa indirecta activa una disjunció interpretativa. La relació entre la disjunció i la condicionalitat es posa de manifest si comparem les dues oracions de (34):

- (34) a. Tant si véns com si no, nosaltres anirem a la platja.
 b. Vinguis o no, nosaltres anirem a la platja.

A (34a) les dues condicionals apareixen com a termes de la correlació *tant ... com...* A (34b), la correlació ha estat substituïda per una disjunció i el verb va en subjuntiu. La interpretació és idèntica, de ma-

45. Kayne (1991) adopta la idea de Rigau (1984) que *si* ocupa el nucli de SC, però suposant que hi ha un operador buit a l'especificador de la mateixa projecció.

nera que la pròtasi formalment disjuntiva s'interpreta com una pròtasi condicional que cobreix tots els possibles valors de veritat que se li puguin assignar, de manera que l'acompliment de la principal es dona per garantit. La tradició etiqueta aquestes oracions com a «condicionals concessives». La sintaxi de (34b) és interessant, perquè, tot i no haver-hi formalment cap operador condicional, la interpretació que se li assigna ho és. Per tant, cal suposar que són l'operador disjuntiu i la flexió subjuntiva del verb els elements que contribueixen a atribuir aquesta lectura a la subordinada. Des del punt de vista formal, sembla que el verb en aquesta construcció ha estat elevat al nucli de SC i que aquest ascens només és possible si la pròpia forma verbal conté un operador que activa el caràcter hipotètic de l'esdeveniment descrit en la subordinada. Com és sabut, l'oposició entre indicatiu i subjuntiu és a la base del contrast entre les condicionals factuais i les contrafactuais. Així, només a (35a) es dona com a possible la vinguda:

- (35) a. Si van venir, no ens van trobar.
 b. Si haguessin vingut, no ens haurien trobat.

De fet, el mode verbal és un element rellevant a l'hora d'establir la classificació tradicional d'alguns nexes de les subordinades adverbials. Així, la combinació de *mentre* amb l'indicatiu dona lloc a una lectura temporal de simultaneïtat d'esdeveniments (*Mentre li'n va fer cas, vam tenir pau*). En canvi, amb el subjuntiu s'activa la interpretació condicional (*Mentre li'n faci cas, tindrem pau*). És obvi que la noció de simultaneïtat, que és la que transmet *mentre*, continua sent present, però el subjuntiu aporta la idea d'una temporalitat no delimitada que dona lloc a la interpretació hipotètica característica de la condicionalitat. Hi ha altres casos semblants amb nexes diferents, com *sempre que* o *quan*.

Un problema aparent per l'anàlisi comuna que estem proposant per al nexes *si* és la interpretació no expletiva que rep la negació en les pròtasis condicionals. Com hem vist a la nota 18, quan una negació apareix a l'interior d'una interrogativa indirecta total, es tendeix a interpretar com a expletiva:

- (36) a. Voldria saber si no van venir.
 b. Si no van venir, encara no saben res.

No obstant això, la diferència interpretativa es pot vincular també en aquest cas a la naturalesa contraposada de les dues menes de subordinades. A (36a) tenim un argument seleccionat per un predicat principal, que és l'element que introdueix la noció de disjunció lògica. És aquesta darrera noció la que fa que les interrogatives totals (directes i indirectes) cobreixin sempre els dos valors de veritat de l'oració (d'aquí que, des del punt de vista proposicional, una oració com *Vindràs demà?* tingui el mateix contingut que *Vindràs demà o no?*). Pel contrari, a (36b) la subordinada és un adjunt que conté el mateix operador hipotètic que està present a (36a), però la manca d'un predicat matriu que imposi la interpretació interrogativa fa que, si hi ha una negació al seu interior, aquesta s'interpreti de manera literal i no expletiva.

Una característica comuna de les adverbials impròpies, assenyalada freqüentment en la bibliografia, és que no expressen una circumstància del predicat (com ho fan les temporals, les locatives i les modals), sinó que serveixen per introduir una relació lògica entre l'esdeveniment que contenen i el de l'oració principal. Aquest és el motiu pel qual alguns autors han proposat classificar-les en un grup intermedi entre la coordinació i la subordinació. Però en un model d'anàlisi que atorgui rellevància als factors de jerarquia estructural hi ha una altra manera de reflectir la diferència: utilitzant diferents nivells d'incidència respecte de la matriu. Al § 2.1. hem presentat alguns arguments en favor de la idea que hi ha diferents nivells d'incidència entre les subordinades adverbials. Com hem vist, en el cas de les causals, n'hi ha que queden sota l'abast de la negació (*No ho diu perquè vulgui ofendre't*) i n'hi ha que no (*No ho diu perquè vol ofendre't*). D'altra banda, n'hi ha que expressen la causa de la proposició principal, com en els dos casos anteriors, i n'hi ha que denoten la causa de l'emissió de l'enunciat (*Deu voler ofendre't, perquè no et saluda*). Aquestes darreres oracions, anomenades causals explicatives, van ser considerades coordinades en la gramàtica llatina, perquè la seva connexió lògica amb la principal és més indirecta que en les subordinades

causals pròpiament dites. En una anàlisi que faci ús dels nivells jeràrquics, la diferència es pot explicar de manera més directa: les subordinades explicatives tenen un nivell de dependència més alt perquè no modifiquen solament l'esdeveniment expressat per la principal, sinó també l'acte de parla que representa.⁴⁶ Alguns nexes causals només accepten la interpretació de modificació explicativa de l'enunciació, tal com succeeix amb *com que* i *atès que*. La diferència entre ambdós és que *com que* obliga que la subordinada precedeixi la principal (*Com que tenia pressa, va marxar!* **Va marxar, com que tenia pressa*), mentre que *atès que* tendeix a precedir-la, però accepta també la col·locació al darrera (*Deu haver marxat, atès que no hi havia ningú esperant-lo*).

El contrast entre subordinades de l'enunciat i subordinades de l'enunciació (o explicatives) afecta igualment a les altres classes d'adverbials impròpies. En els exemples de (37), les subordinades modifiquen l'enunciació sencera, no solament l'enunciat de la principal:

- (37) a. Si tens gana, hi ha menjar a la nevera.
 b. Malgrat el que diguis, ningú et va insultar.
 c. Mira què t'he portat, perquè després diguis que mai no em recordo de tu.

La conclusió que s'obté del que hem exposat en aquest apartat és que les anomenades adverbials impròpies poden ser analitzades com a completives precedides d'un nexes extern que fixa la seva interpretació o bé encapçalades per elements projectats des de l'interior de la subordinada per l'acció d'un operador situat a la projecció SC de la subordinada. El fet que mostrin una dependència menor del predicat principal es dedueix del seu paper de modificadors de tota la predicació principal o de l'acte de parla que aquesta representa. L'existència de diversos nivells de dependència, un fet estudiat principalment a les

46. Alguns gramàtics distingeixen entre les causals explicatives i les de l'enunciació, mentre que altres consideren les darreres com un subgrup de les explicatives. En general, les causals explicatives van separades del predicat principal per una inflexió entonacional, formen un grup prosòdic propi i es caracteritzen per anar introduïdes per nexes especials (*ja que, com que, atès que, puix que*).

causals, però atribuïble igualment a la resta de las adverbials impròpies, pot quedar adequadament reflectit en una anàlisi que tingui en compte els diversos nivells jeràrquics de dependència que poden ocupar aquestes oracions.

4. CONCLUSIONS

L'objectiu d'aquest treball ha estat estudiar el concepte de subordinació des d'una perspectiva formal. Ens hem centrat especialment en la noció de *subordinació adverbial*, probablement una de les més problemàtiques que hem heretat de la gramàtica tradicional, perquè els paràmetres que s'han fet servir per delimitar-ne els marges han estat sobretot nociònals. Des de l'estructuralisme, aquesta caracterització de les unitats gramaticals s'ha considerat inadequada tant a l'hora de definir les classes de paraules (e.g.: *el verb és la part de l'oració que expressa estat, acció o passió*), com a l'hora de caracteritzar les oracions (e.g.: *l'oració és un enunciat amb sentit complet*). Per això resulta paradoxal que l'etiqueta *subordinació adverbial* es continuï utilitzant de manera habitual en moltes gramàtiques i en la majoria dels manuals pedagògics. Creiem que la causa d'aquesta situació és doble: d'una banda, la pervivència de criteris semanticofuncionalistes en l'aproximació als fenòmens gramaticals i, de l'altra, l'absència de mecanismes formals per poder analitzar adequadament fenòmens tan complexos com els que hem considerant.

Pensem, però, que la perspectiva formal ofereix diferents avantatges sobre els enfocaments que hem anomenat holísticofuncionals. En primer lloc, si el que hem defensat aquí és correcte, l'etiqueta subordinació adverbial, tot i que es pot continuar fent servir com a eina operativa (per referir-nos a un conjunt més o menys delimitat d'oracions definides per patrons nociofuncionals), no té cap fonament formal. És a dir: la subordinació adverbial no té associada una estratègia de subordinació pròpia —de fet, si el nostre plantejament és encertat, les diferents estructures que nodreixen la nòmina de la subordinació adverbial recorren als dos patrons de subordinació bàsics: la subordinació completiva (que pot manifestar dues variants,

les completives pròpiament dites i les completives emfàtiques) i la relativa.⁴⁷ La taula de (38) reflecteix aquest fet, ja que indica quin mecanisme sintàctic és utilitzat per cadascun dels tres grans tipus de subordinació establerts per la tradició:

(38)

Mecanisme sintàctic formal		SUB. SUBSTANTIVES	SUB. ADJECTIVES	SUB. ADVERBIALS
Subordinació completiva	Completiva	<i>Va dir</i> [_{SC} <i>que vindrà</i>]	—	<i>Ho vaig fer</i> [_{SP} <i>per</i> [_{SC} <i>veure't</i>]]
	Completiva emfàtica	<i>No saps</i> [_{SC} <i>la cara que té en Joan</i>]	—	<i>Vindrà,</i> [_{SC} <i>encara que no vulgui</i>]
Subordinació relativa		—	<i>L'any</i> [_{SC} <i>que ve</i>]	<i>Ens tracta</i> [_{SC} <i>com en Joan</i>]

La conclusió més important que es pot extreure de la taula de (38) és que la subordinació adverbial 's'aprofita' de mecanismes de subordinació preexistents. És interessant destacar que, a diferència dels altres tipus de subordinades, la subordinació adverbial és l'únic grup que pot fer servir les dues estratègies disponibles: la subordinació (en les seves dues versions) i la relativització. Tal com veiem les coses, aquest fet no fa més que reforçar la hipòtesi que l'existència de l'etiqueta subordinació adverbial respon a criteris que no tenen una motivació formal independent.

En segon lloc, el nostre tractament composicional de les locucions i connectors permet reduir el nombre d'unitats que el parlant ha d'adquirir, i prediu una sèrie de regularitats que les anàlisis clàssiques

47. El primer tipus de subordinació seria el canònic, aquell que trobem en dependències simples, generalment vinculades a la selecció d'arguments. Quant a la subordinació relativa, estaria relacionada amb un segon tipus de dependència sintàctica: la modificació. La distinció té un correlat obvi en el binomi argument / adjunt, que segons Chomsky (2004) depèn de l'existència de dues variants de l'operació de *fusió* (ang. *merge*): *fusió de conjunt* i *fusió de parell*.

no aconseguen reflectir. Considerem, en aquest sentit, els exemples de (39):

- (39) a. Abans de la sortida de l'avió, truca'm al mòbil.
 b. Abans que surti l'avió, truca'm al mòbil.
 c. Abans de sortir l'avió, truca'm al mòbil.

És freqüent trobar manuals i gramàtiques en què es defensa que *abans de* i *abans que* són nexes complexos que s'han de llistar independentment al lexicó (la idea es pot aplicar, en aquests termes, a moltes de les locucions, ja siguin prepositives o conjuntives; v. LORENTE, 2002). Aquest plantejament, però, resulta antieconòmic i un xic contraintuïtiu, ja que el parlant veu la connexió que hi ha entre ambdós termes. L'alternativa que ofereix un tractament composicional és considerar *abans* com un adverbi que pot combinar-se amb diferents unitats formals: un SD (*la sortida de l'avió*), una oració amb verb flexionat (*que surti l'avió*) i una oració amb verb no flexionat (*de sortir l'avió*). Des d'aquesta perspectiva, la presència de la preposició *de* i la conjunció *que* a (39a, c) i (39b) respectivament no només no és una coincidència, sinó que respon a un criteri regular: com hem comentat al § 2.3., la naturalesa de l'element que ocupa el nucli C sembla determinada per les propietats del nucli T —les oracions que tenen un T amb trets finits se subordinen mitjançant conjuncions (*En Joan diu que té por*), mentre que les oracions amb un T no finit ho fan mitjançant preposicions (*Abans de tornar*) o un operador buit (*La Maria vol parlar amb tu*).

Finalment, la perspectiva formal permet tenir una teoria restrictiva de les estructures que poden ser considerades com a part de la subordinació adverbial. Aquest problema, del qual ja hem parlat al § 1., té a veure amb la relació entre forma i significat dins la gramàtica. Per entendre aquesta qüestió, n'hi ha prou amb considerar el parell de (40):

- (40) a. Ho faré amb la condició que vinguis.
 b. Ho faré si véns.

De manera intuïtiva, es podria afirmar que les dues seqüències de (40) s'interpreten de la mateixa manera, i que, per tant, són membres

del mateix grup de subordinades —les condicionals, posem per cas. Parells d'exemples com aquest (i molts altres, típicament anomenats diàtesis o alternances, e.g. *En Joan va carregar el carro amb palla / En Joan va carregar palla al carro*) s'han estudiat per demostrar que una interpretació semàntica pot tenir diferents manifestacions sintàctiques. Pensem que les subordinades adverbials són un bon exemple d'aquesta situació: interpretativament, és innegable que (40a) i (40b) són similars (totes dues seqüències tenen a veure amb la condicionalitat), però no podem oblidar que, formalment, tenim estructures diferents. En el primer cas, la condicionalitat es fa palesa amb una estratègia lèxica, a través del substantiu *condició*, que es veu modificat per una subordinada completiva (*que vinguis*); en el segon cas, la condicionalitat es manifesta a través d'una estratègia més funcional (o gramaticalitzada), amb el nexse *si*. Pels motius que hem comentat en aquest treball, és evident que una anàlisi que no reflecteixi les diferències estructurals existents entre aquestes dues estructures resultarà teòricament i empíricament inferior, perquè no podrà recollir les regularitats sintàctiques que una anàlisi més formal posa de manifest.

Hi ha molts fenòmens gramaticals que tenen a veure amb la relació entre forma i significat. La subordinació adverbial n'és només un, però de fet és un dels pocs que encara no ha rebut un tractament adequat de manera sistemàtica per part de la bibliografia. Aquest treball no pretén omplir aquest forat bibliogràfic, però sí aspira a constituir una contribució a l'estudi d'una etiqueta que ha suscitat molta controvèrsia i discussió. Creiem que els avantatges de l'anàlisi que hem presentat van més enllà de la mera metodologia. Són metodològics perquè redueixen el nombre de mecanismes de subordinació, però també són substantius, en la mesura en què l'enfocament adoptat permet de reflectir de manera més coherent les intuïcions dels parlants i alhora és capaç de separar estructures interpretativament semblants, però formalment diferents.

JOSEP M. BRUCART

ÀNGEL J. GALLEGÓ

Centre de Lingüística Teòrica
Universitat Autònoma de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- Emilio ALARCOS (1973): *Estudios de gramática funcional del español*, Madrid, Gredos.
- Antoine ARNAULT i Claude LANCELOT (1660): *Grammaire générale et raisonnée*, París, Le Petit.
- Antoni M. BADIA MARGARIT (1995): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Andrés BELLO (1847): *Gramática de la lengua castellana*, Madrid, ArcoLibros, 1988.
- Ignacio BOSQUE (1989): *Las categorías gramaticales*, Madrid, Síntesis.
- Ignacio BOSQUE (2001): *Sobre el concepto de 'colocación' y sus límites*, «LEA», núm. XXIII, ps. 9-40.
- Josep M. BRUCART (1999): *La estructura del sintagma nominal: las oraciones de relativo*, dins I. BOSQUE i V. DEMONTE (eds.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe, ps. 395-522.
- Josep M. BRUCART (2003): *Adición, sustracción y comparación: un análisis composicional de las construcciones aditivo-sustractivas del español*, dins F. SÁNCHEZ MIRET (ed.), *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*, Tübingen, Max Niemeyer, ps. 11-60.
- Joan COROMINES (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- Noam CHOMSKY (2004): *Beyond Explanatory Adequacy*, dins A. BELLETTI (ed.), *Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures (vol. 3)*, Oxford, Oxford University Press, ps. 104-131.
- Guglielmo CINQUE (1999): *Adverbs and Functional Heads. A Cross-Linguistic Perspective*, Oxford, Oxford University Press.
- Caterina DONATI (2006): *On wh-head movement*, dins L. CHENG i N. CORVER (eds.), *Wh-movement: moving on*, Cambridge (Mass), MIT Press, ps. 21-46.
- Giorgio GRAFFI (2001): *200 Years of Syntax. A critical survey*, Amsterdam, John Benjamins
- Maurice GREVISSE (1936): *Le bon usage*, París, Duculot, 1993.¹³
- Salvador GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ (1997): *La oración y sus funciones*, Madrid, ArcoLibros.
- Salvador GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ (2000): *Causales*, «BRAE», LXXX, ps. 47-159.
- Salvador GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ (2002): *Forma y sentido en sintaxis*, Madrid, ArcoLibros.
- Liliane HAEGEMAN (1993): *Teoria de la recció i del lligam: introducció a la sintaxi generativa*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- M. Lluïsa HERNANZ (2002): *L'oració*, dins J. SOLÀ et al. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, ps. 993-1073.

- Charles F. HOCKETT (1958): *A Course in Modern Linguistics*, Nova York, Macmillan
- Rodney HUDDLESTON i Geoffrey K. PULLUM (2002): *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Ray S. JACKENDOFF (1973): *The Base Rules for Prepositional Phrases*, dins S. ANDERSON i P. KIPARSKY (eds.), *A Festschrift for Morris Halle*, Nova York, Holt, Rienhart and Winston, ps. 345-356.
- Richard KAYNE (1976): *French Relative «que»*, dins M. LUJÁN i F. HENSEY (eds.) (1976), *Current Studies in Romance Linguistics*, Washington, Georgetown University Press, ps. 255-299.
- Richard KAYNE (1991): *Romance clitics, verb movement, and PRO*, «Linguistic Inquiry», núm. 22, ps. 647-686
- Richard KAYNE (1994): *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge (Mass.), MIT Press.
- Edward S. KLIMA (1964): *Negation in English*, dins J. FODOR i J. KATZ (eds.), *The structure of language*, Englewood Cliffs (NJ), Prentice Hall, ps. 264-323.
- Mercé LORENTE (2002): *Altres elements lèxics*, dins J. SOLÀ et al. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, ps.831-887.
- Antonio NARBONA JIMÉNEZ (1989): *Las subordinadas adverbiales impropias en español. Bases para su estudio*, Málaga, Ágora.
- M. Victoria PAVÓN LUCERO (2003): *Sintaxis de las partículas*, Madrid, Visor.
- Paul POSTAL (1969): *On the So-Called 'Pronouns' in English*, dins D. REIBEL i S. SCHANE (eds.), *Modern Studies in English*, Englewood Cliffs (NJ), Prentice-Hall, ps. 201-224.
- Randolph QUIRK, Sidney GREENBAUM, Geoffrey LEECH i Jan SVARTVIK (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Londres, Longman.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1973): *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa.
- Gemma RIGAU (1984): *De com «si» no és conjunció i d'altres elements interrogatius*, dins J. MASCARÓ et al. (eds.), *Estudis Gramaticals*, 1, Bellaterra, UAB, ps. 249-278.
- Gemma RIGAU (2002): *Els complements adjunts*, dins J. SOLÀ et al. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, ps. 2045-2110.
- Guillermo ROJO (1978): *Cláusulas y oraciones*, Santiago de Compostela, Univ. de Santiago.
- Joan SOLÀ (2002): *Les subordinades de relatiu*, dins J. SOLÀ et al. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, ps. 2459-2558.
- Xavier VILLALBA (2002): *La subordinació*, dins J. SOLÀ et al. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, ps. 2247-2319.